

Leto
X.

DOM IN SVEI

Štev.
8.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

V Ljubljani, dné 15. mal. travna 1897.

Vsebina 8. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.]	225
Arabeske. (Zložil <i>E. Gangl.</i>) 1. Slikar. — 2. Vrata. — 3. Kje ste? — 4. Plemstvo. 5. V svetišču	228
Sovražne sile. (Zgodovinska slika. — Spisal <i>dr. Jos. Gruden.</i>) [Konec.]	229
Ob Balkanu. (Spomini iz Bolgarije. — Spisal <i>Jos. Repina.</i>) [Dalje.]	232
Slika. (Spisal <i>Janko Barlè.</i>)	236
Vzori in boji. (Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben.</i>) [Dalje.]	239
Miserere . . . ! (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	243
Srcé. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	243
Molitev. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	243
Celje in okolica. (Narodno društvene črtice. Poleg raznih spisov sestavil <i>A. Fékonja.</i>) [Dalje.]	244
Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju. (Spisal <i>dr. Simon Šubic.</i>) [Dalje.]	249
Zagorje ob Savi	252
Književnost	254
Slovenska književnost. Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896.: <i>Zgodovina slovenskega slovstva. III. zv.</i> [Konec.]	

Na platnicah.

Pogovar Od pijače, inu ventočejna tega Vina med enim G: Fajmoštram,
inu med šterjim Farmanim.

Slike.

Leonarda da Vinci-ja Kristus v „Zadnji večerji“	225
Kristus pri spečih učencih. (Risal <i>Eulenburg.</i>)	233
Kristusa devajo v grob. (Slikal <i>B. Schedone.</i>)	240
Mladi vrtnarji. (Risal <i>H. H.</i>)	241
Zidani most ob južni železnici	249
Pozdrav Nansenove ladije v tromsöskem pristanišču	251
Simon Robič	256

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

17. Človek.

Vsaka stvar je vredna, da jo spoznamo; tudi ni nobene, ki bi ne vzbujala naše vedoželjnosti. Vendar sami zase skrbimo najprej, pa tudi zanimamo se najbolj. Zato je nauk o človeku za nas pred vsemi drugimi mičen in vabljev. Koga ne bi zanimalo zvedeti resnico o človeku, namreč: Kaj ali kakšno bitje je neki, od kod in čemu je, kakšne moči ali zmožnosti ima in kako naj jih najbolje rabi.

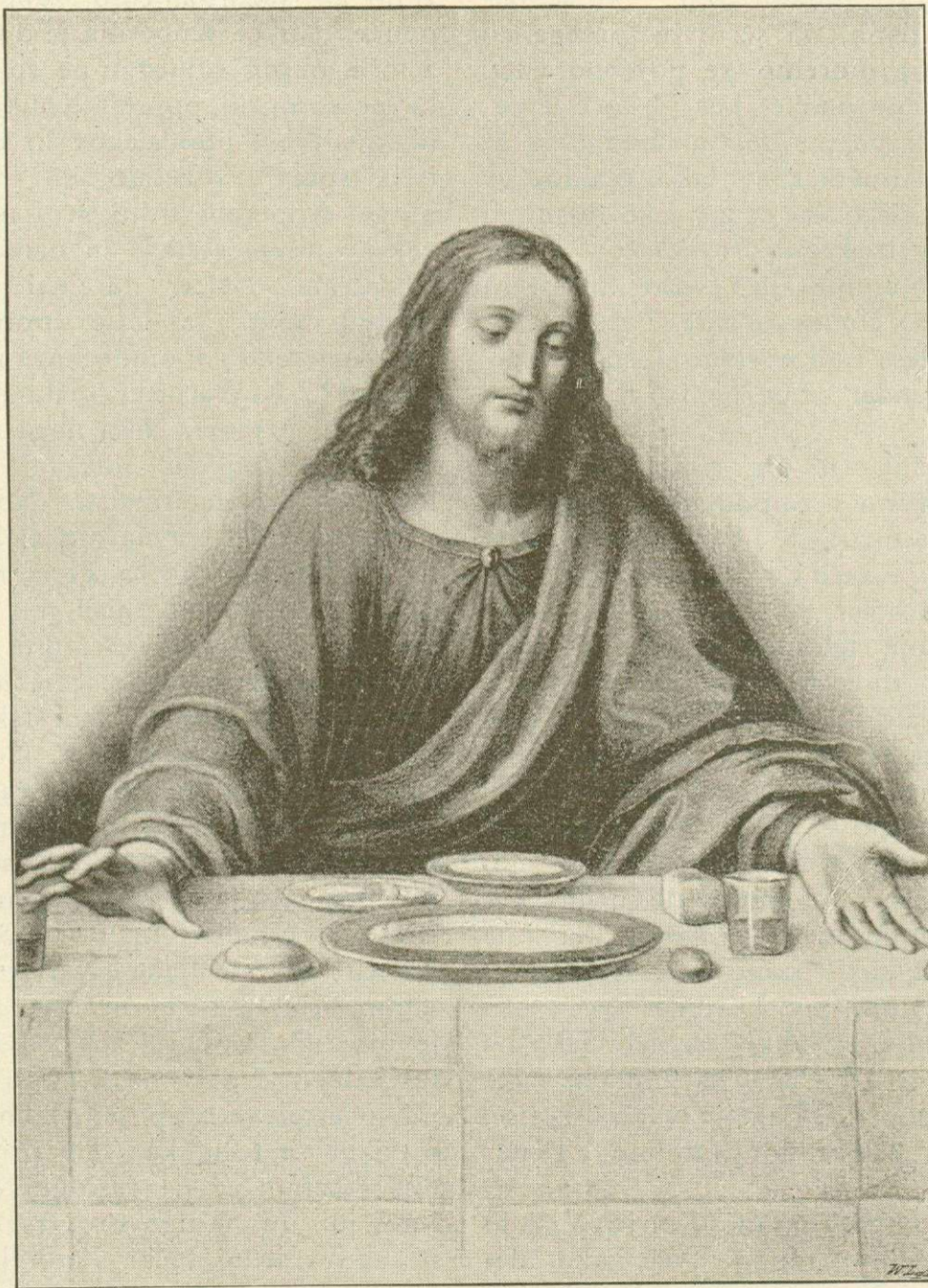
Žal, da je tudi v teh naukih toliko ne-jedinosti, razlik, nasprotovanja, zato pa tudi zmot in prevar. Mislil bi si kdo, da človeštvo polagoma, mirno, trezno in brezobzirno preiskuje vsa vprašanja, ki se tičejo naše narave. Res je, da mnogi preiskujejo umno in z dobro voljo, a večina preiskuje sebično, tako namreč, kakor bolj ugaja njih željam. Naša naloga je torej, da povemo prave nauke kratko in da jih dokazemo trdno.

Vsi modroslovci priznavajo, da je človek med zemskimi bitji najvišje in najpopolnejše bitje. Treba ga je samo pogledati in primerjati z drugimi živimi bitji, da se o tem prepričaš. Četudi imajo nekatere živali več močij in

tudi več spretnostij kakor človek, vendar v splošnem oziru ni nobena žival boljša kakor človek. Ako se pa oziramo še na njegove duševne moči, tedaj se nam kaže ta razloček ne samo velik ampak bistven, zakaj uma in volje ne nahajamo pri nobenem drugem zemskem bitju.

Prva stvar v našem vprašanju je, da zvedemo, kaj je človek. Kdor si ogleda človeka samo po zunanosti, ta ga še ne pozna. Tudi tisti ga ne pozna, ki vé za vse notranje dele. Šele tisti ga pozna dobro, ki vé za zunanje in notranje sestavine, ki pozna zunanje in notranje lastnosti, ki vé za vse de-

lovanje človeško, in naposled tudi vé, od kod ali iz katere substancije delovanje izvira in po kakih zakonih se vrši.

Leonarda da Vinci-ja Kristus v „Zadnji večerji“.

A vseh teh stvari ne moremo obdelovati v modroslovju. V modroslovju obdelujemo samo bistvo in najvišje zakone stvari. Zatorej prepuščamo drugim vedam druge nauke o človeku in odgovarjamo samo: Kaj je človek in iz kakšne substancije izvira njegovo delovanje.

Kaj je človek? Mnogi učenjaki so trdili, da je samo višja vrsta med živalmi. Darwinovi učenci pravijo, da se je povzdignil izmed opic na popolnejšo stopinjo. Materijalisti nas hočejo prepričati, da je človek samo telesno bitje, duša je izmišljena. Ogromna večina ljudij pa je trdno prepričana, da je človek živo bitje posebne vrste, ki ima sicer t e l o , podobno živalskemu telesu, a poleg tega še netelesno d u š o , ki oživlja telo in je vir uma in volje. Ako se oziramo na število tistih, ki se držé prvega ali drugega nauka, ne moremo se posebno vneti za najprej omenjene nauke, ker jih učé le nekateri učenjaki ali pa nerazsodni ljudje, ki se oprijemajo vsake novotarije; jako ugodno je pa za nauk o duši to, da se ga držé razni narodi raznih časov in krajev in jezikov, ki vsi poznajo in po svoje umevajo besedo „duša“. In tu je tudi resnica: človek je zares bitje, ki ima poleg vidnega telesa tudi nevidno dušo; čeprav pa je nevidna, vendar priča njeno delovanje o njej.

Ko hočemo dokazati, da smo tudi iz netelesne duše, stavimo si za podlago popolnoma trdno in jasno resnico: K a k o r š n o j e d e l o v a n j e , t a k j e t u d i v i r , i z k a t e r e g a i z h a j a , t a k a j e s t v a r , t a k a j e p o d s t a t a l i s u b s t a n c i j a : t e l o d e l u j e t e l e s n o ; — a k o p a d e l o v a n j e n i t e l e s n o , t u d i n e m o r e i z h a j a t i i z t e l e s a . I z m r t v e s k a l e s a m e n e m o r e b i t i n i k d a r ž i v l j e n j e : a k o p a k j e n a j d e m o ž i v l j e n j e , t e d a j j e t a m v e č k a k o r m r t v a s t v a r .

In tako je pri človeku: on deluje vse drugače, opravlja mnogo višje opravke, kakor jih more samo telo. Ker ne more telo misliti, ker ne more imeti volje, zato pravimo, da ima človek še kaj več kakor samo telo. Kakšno pa je tisto, to nam pové preiskovanje.

To preiskovanje se lahko razplete jako na dolgo in obširno se dokaže, da imamo zares dušo, od telesa različno. Tukaj ravnamo krajše, vendar temeljito, kakor je potrebno za naš namen.

1. Najprej se ozremo na mišljenje. Vsakdo vé, da misli. Mislimo mnogo več kakor delamo kaj drugega. Ne moremo vedno hoditi, ne vedno sedeti, ne stati, ne kopati — — a skoro neprestano mislimo. Kaj pa je neki to: misliti? Kadar mislim, rabim *a)* splošne pojme, n. pr. človek, žival, drevo; mislim na čas in pravim: pomladi zelené drevesa, jeseni rodé in dajejo sadje. Ko pravim: drevesa, sadje,

pomladi, jeseni, s tem ne naznanjam te ali one stvari, ki jo vidim z očmi ali jo primem s prstom, ampak vsa drevesa itd. ob jednom. Torej „človek“ mi ni ta ali oni ali tretji, ampak katerikoli ali vsi ob jednom. Take stvari pa, kakor je misel: „drevo“, „sadje“, „človek“, ne more storiti naše telo, ker telesna čutila dosežajo samo po jeden predmet, nikdar več ali pa vseh hkrati.

b) Nadalje mislimo tako, da družimo ali ločimo pojme, n. pr. „Dunaj je veliko mesto“. Tu treba, da sem si ogledal in ocenil Dunaj, potem primerjal ga z drugimi mesti in spoznal, da so nekatera mesta manjša, nekatera pa večja. Kako naj tako družijo telo, zlasti še, ako *c)* družimo ali razdružujemo zapletene stvari, dogodke, nauke? Kopernik je dokazal, da se suče zemlja okrog solnca in ne solnce okrog zemlje, kakor so mislili poprej. Koliko opazovanja, koliko naukov, pomislekov in odgovorov je bilo treba spraviti v celoto in soglasje, predno je mogel Kopernik trditi svoj nauk! In take velikanske umne sestave bi naredila tvarina, telo? Iz tvarine so sicer narejeni velikanski stvori, pa tudi umni, kakor je uprav naše telo narejeno neizrekljivo umno. A tukaj se ne gré za to, kakšni so tvarinski predmeti, temveč kakšno je njih delovanje. Naša noga hodi, roka giblje, oči vidijo: kaj ne, možgani pa mislijo? Da, tako pravijo materijalisti. No, v možganih se snuje gorkota, uravnavajo električni toki to radi verjamemo, a *d)* iz možgan samih se nikakor ne snujejo misli, ki niso niti gorke, niti svetle, niti barvane, niti težke, niti dolge ali široke, niti lepodišeče, niti okusne, niti okrogle . . . sploh nikakor take, kakoršni morajo biti telesni proizvodi. Gorkoto lahko merimo, elektriko merimo po času in moči, svetlobne nihljaje v eterju štejem: za misli pa ni nobene take mere. Iskra se zasveti in njena svetloba se po eterju hipoma razširi na vse strani: a *e)* misel ravno narobe družijo najbolj različne in oddaljene stvari v jednoto. Sedaj-le vidim bel papir, pero, črte . . . slišal sem, da je ura bíla, šum se sliši s ceste, vpitje, godba; ob jednom čutim mraz, boli me noga, roka mi dela težave pri pisanju; ko dokazujem, spominjam se tega, kar sem pri pisateljih bral o duši, oziram se na razloge, družim jih v celoto, mislim na ugovore: vse to pa ob jednom, nekako v jedni točki. Zatorej ni možno, da bi tako delo opravljal telo z možgani ali drugimi telesnimi deli. Saj je mišljenje prav nasprotno delovanje kakor telesno delovanje.

2. Pomislimo tudi, da se zavedamo sami sebe: vemo namreč sami zase, ločimo se od drugih bitij, spoznavamo, da sami delujemo, mislimo, hočemo: kaj takega pa zopet ne more

telo. Ali naj se možgani zavedajo sami sebe? Ko bi bilo to, morali bi se najprej zavedati, kakšni so možgani v naši lobanji, koliko delov in katero sestavo imajo, kako k njim prihajajo razni toki in odhajajo od njih v trup . . ., a niti najmanj nam možgani ne povedó o tem. Naša zavest pa nam pové vse, kaj je v naših mislih, razkrije nam najskrivnejše želje in najrahljše nagibe. Zato trdi mnogo modroslovcev, da je naša zavest najboljši dokaz za človeško dušo.

3. Imenitno je tudi to, da je ta zavest vedno jedna: starček — in naj je doživel devetdeset ali sto let — dobro vé, da je ravno tisti človek, kakor je bil v otroški dobi. Toda telo se ne prestando menjava in preminja. Snovi sprejemamo vase in zopet izločujemo iz sebe, a zavest je vedno ista.

4. Ko bi bili samo iz telesa, godilo bi se z nami tako kakor z drevesi, živalmi: proste volje bi ne imeli in ne bi mogli izbirati si različnih stvari. Vsakdo pa vé, da misli, govori, dela, kakor hoče.

5. Čudno je to, kako morejo nekateri učenjaki pridevati tvarini tolike moči, n. pr. da pride do iznajdb ali izumov, da spozna celó Boga ali najvišje bitje, spozna svet, njegovo minulosť in bodočnost, da se vnema za vzore, da si pridobiva kreposti . . . vse to in drugo da bi delala tvarina? Nikdar! Ako misli tvarina in ne duša, kako bi vendar prišla tvarina v zmoti tako daleč, da bi sama sebe imela za duha in ne za tvarino? Kako bi mogla tvarina sanjati o kaki duši? To je ne samo neumevno ampak tudi nemogoče.

6. Premislimo prav jasno to-le: Materijalist pravi: Človek nima duše. Jaz pravim: Človek ima dušo. Recimo sedaj, da je materijalist prav govoril: potemtakem izhaja po neizpremenljivem zakonu iz njegovih možgan misel, da duše ni, iz mojih možgan po ravno istem zakonu, da duša je. Torej isti zakon in ista moč pravi v njegovih možganih to, v mojih pa čisto drugače: ali je to možno? Ali se ne pobija misel materijalistov sama sebe? Materijalist niti tega ne more trditi, da je jedno resnično, drugo neresnično, marveč po njegovem je vse resnično, saj drugače še biti ne more. Kako se neki sme materijalist zaganjati v idealista, češ, moja je prava, a tvoja ni? Saj idealist ne more misliti drugače, kakor tudi materijalist ne. Vsakdo mora tako misliti kakor misli, kakor tudi mora drevo rasti, studenec žuboreti, solnce pa sijati. Kako malo se zavedajo materijalisti te doslednosti! Kar nič ne pomislijo, da dosledni materijalist ne more nobenega nauka imenovati resničnega, pa tudi ne neresničnega, saj tudi dež ni nič manj resničen kakor sneg.

Če pa vendar tako ravnajo in se trudijo dokazati svoje nauke in pobijati druge, kažejo s tem, da ne stojé na stališču materijalizma, da priznavajo prosto delovanje, razloček med resnico in neresnico, med dobrim in slabim, in s tem tudi netelesno dušo, iz katere jedine more izvirati tako delovanje.

Človek ni samo telesno bitje, ampak tudi duševno. In kaj je duša? Duša je vir mišljenja in volje, pa tudi vsega našega čutenja, življenja in vsakaterega delovanja. Zakaj v človeku ne moreta biti več kakor dva dela: tvar, ki se razodeva v telesu, in pa lik ali forma: ta je duša. Kakor smo ločili pri telesih tvar in lik, tako ločimo tudi pri človeku. Torej nikar da bi si mislili človeka kakor dvojno bitje, ali bitje, ki je sestavljeno iz dveh drugih celotnih bitij, ne: človek je jedno samo bitje in jedno bistvo, kar nam pravi naša zavest in zdrava pamet: telo in duša sta bistveno sklenjena, tako, da niti prvo niti drugo ni človek, temveč oboje skupaj v najtesnejši celoti.

Kako trezen, primeren, jasen je ta nauk, ako ga primerjamo z drugimi nauki o človeku! Celó mnogi taki, ki so priznavali dušo, so učili krive nauke, recimo, da je duša dvojna ali trojna, da prebiva v možganih in ima 'duhove življenja' za pomoč i. dr. . . . Naš nauk pa nam kaže človeka popolnoma jednotnega in razlaga človeka tako, kakor druga prirodna bitja.

Kar se tiče duše, ne mislimo si take, da bi bila nekako zračno ali étersko bitje ali kaj podobnega, marveč je tista substancija, za telo ustvarjena, ki mu daje življenje in vse delovanje. Vendar je pa, kakor smo dokazali, dušna substancija različna od telesne, zato je človek iz dveh substancij, a žival je samo iz jedne. Živalska duša ni drugega, kakor življenje in delovanje živali, s telesom nastane in s telesom izgine: človeška duša pa lahko živi, tudi če je ločena od telesa, ker je substancija ali stvar svoje vrste tako, kakor telo. Tudi telo ne izgine po človeški smrti v nič, marveč se le premeni zato, ker je tudi substancija. Toda barva, gorkota, moč . . . izgine ob smrti zato, ker so samo akcidencije.

Neizrekljivo modro je uravnana naša narava. Koliko bi se dalo povedati o najmanjšem organu našega telesa! Kako neizmerno modro je urejeno naše uho ali oko! In šele celo telo! Pomislimo, kako zapleteno je delovanje naših živcev, da varno stojimo in stojimo na dveh nogah. Ako se nagnemo nekoliko na jedno stran, takoj se drugi deli toliko premaknejo na nasprotno stran, da se ohrani ravnotežje. Kdo bi mogel opisati vso čudovito uredbo kostij, mišic in kit, žil, živcev in čutil? A neizrekljivo

višja in popolnejša je duša, ki nima nedostatkov kakor telo in ne njegovih mej, pač pa veliko sil in zmožnostij, s katerimi deluje tudi čutno s telesom, poleg tega še nečutno v mišljenju.

Torej se opiramo na trdno in jasno opazovanje, ko pravimo, da je človek bitje dveh substancij, ki sta pa najtrdneje sklenjeni v prirodno in bistveno celoto, tako, da izvira vse delovanje iz jednega vira. Telo ne deluje brez duše, duša pa ne brez telesa.

O vsem tem, kar smo povedali, prepriča se prav lahko, kdor dobro opazuje samega sebe in premišljuje brez predsodkov. Mnogi nasprotniki, ne samo materialisti, tudi idealisti nam očitajo, da ne razlagamo človeka jednotno;

hvalijo pa sami sebe, da razlagajo našo naravo kot popolnoma jednotno bitje. — Na to odgovarjamo, da moramo razlagati po resnici, po istini, to je najprej potrebno v znanstvu; z zahtevami, da naj se razlaga kaka stvar ravno tako in taka, dela se preiskovanju sila in s tem se nikdar ne pride do resnice.

Ko modroslovec tako razlaga človeško naravo, sme biti tem mirnejši, čim večje število ljudij je, ki misli jednako s preprosto pametjo, kakor on znanstveno. In to število ljudij je tako ogromno, da lahko rečemo: vse človeštvo tako misli, in to najbolj potrjuje naš nauk.

(Dalje)

Arabeske.

(Zložil E. Gangl.)

Wohl mag es im Leben
Der Fälle geben . . .

Mirza-Schaffy.

1. Slikar.

S čopičem, s paletto v roki
Spet sedi pred belim platnom —
In začne . . . Na barvo barva . . .
Slika raste pod rokó.

Kaj li vidim? . . . Za gorami
Svita se v jutranji zarji,
S cvetjem zemlja je odeta,
Spredaj je ob cesti križ.

In pod križem nekdo v žali
Zatopljen v molitev plaka,
Na obrazu še se kaže
Groznega obupa sled.

Nič ne vzdrami ga! Priroda
Koplje se v kristalni rosi,
Čujem, kot da bi po vejah
Ptički pevali zares.

On pa moli . . . Oh, ponoči
Blazen je besnel okolo,
Žalost mu srce je trla,
Jad mu dušo je moril.

Roko že je nase dvignil,
Da končal bi to življenje,
Pa zazrl je križ ob cesti
In omahnil pred Bogá . . .

In zdaj moli, in zdaj moli . . .
Svita se v jutranji zarji,
Dan rodil se je prirodi,
Dan se njemu je rodil!

2. Vrata.

O, kakó so težka vrata!
Glej, skopuh za njimi biva,
Za železjem in za ključi
Lačen svoje novce skriva.

Druga vrata pa so lahka:
Tu ima zavetje svoje
Lahkoživost in brezskrbnost —
Pije se ob nji in poje!

Tretja vrata v mirno hišo
Poštenjakovo držijo:
V tihem domu, v tihi sreči
Dobri tu ljudje živijo.

Zadnji je brez vrat — sirota!
Stopa on do kljuke tuje
In na gorkem kje predremlje,
Če kdo njega prošnjo čuje.

A nekoč bo skozi vrata
Vsa vstopila žena bela:
Smrt bo prišla, smrt odišla
In življenje s sabo vzela!

3. Kaj ste?

Kaj, zvezde, ste, recite — kaj?
Ob mraku vaša luč zasije,
Po bedni zemlji se prelije —
Kaj ste, rad vedel bi tedaj!

„Mé žarki božjega očesa
Vsevidni smo, ko pride noč:
Tja zremo, kjer se pnó nebesa,
V palače in pod krove koč,
Kjer moli se, ko pôkoj pride,
Kjer beden lega človek spat,
Kjer dostikrat trpinu vzide
V snu smrtnem dan na veke zlat!
Mé žarki božjega očesa
Vsevidni smo . . . Kaj zremo še?

Kakó bridkost srcé pretresa,
Kakó ob žali človek mrè,
Kakó bojí noči se tihe
Na postelji bolnik solzan,
Ponesemo neštete vzdihe
K Bogú v nebeški dom krasan.
Kakó srcé se s srcem spaja,
To zremo mé neštetokrat,
Kakó zla moč v človeku vstaja,
Da s silo gre nad brata brat.
In zremo tudi časih grehe,
Kakó izginja čut in sram,
Kakó brez upa, brez utehe
Morilec svoj je človek — sam!“

4. Plemstvo.

Kje je tvoje plemstvo, narod moj,
Plemstvo, tvoja čast in pônos tvoj?
Kje so vitezi, ki te branili
In za prava tvoja se borili?

Ti brez plemstva si, slovenski rod,
Koča ti je grad, ti si gospod
Oni zemlji, ki si zanjo svoje
Sine zveste ti pošiljal v boje.

O, kakó je tekla naša kri!
Mnogi tam junak slovenski spi . . .
Zemljo ljubil je, boril se zanjo,
Končno je k počitku legel vanjo.

Ti si se poplemenitil sam,
Dom junakov je tvoj tesni hram,
V njem poštenje in resnica biva
In ljubezen za domovje živa.

Tvoje plemstvo je ponos in čast,
Srčnost in odločnost tvoja last,
Grb tvoj je značaj in moštvo zdravo,
Sam priboril si ime in slavo!

5. V svetišču.

Skozi okna solnce lije
V božji hram svoj zlati žar,
Ali lepši ogenj čuva
Pozlačeni nam oltar.

Solnce bode ugasnilo,
Božji hram razpađe kdaj —
Plamen pa resnice večne
Svetil bode vekomaj.

Sovražne sile.

(Zgodovinska slika. — Spisal dr. Jos. Gruden.)

(Konec.)

IV.

V svoji dvorani je sedel Domicijan. Visoke stene so bile obložene s svetlikom, da se je zrcalil vsak giblje v njihovi gladini. Cesar jih je bil dal napraviti, ker je povsod slutil zaroto

in izdajstvo. — Krščanstvo se mu je zdelo kakor grozna erinija, ki mu je posegla z maščevalno roko v rodbino in ga pregnjala v lastni hiši.

Iz Palestine je ukazal pripeljati potomce onega Mesije, ki se je bil neki razglasil za velikega

kralja, da bi v korenini zatrl to golazen, ki si je hotela osvojiti gospodarstvo sveta.

Bili so trije sorodniki apostola Jude, ki so jih tirali sedaj pred cesarja. V težke verige uklepane so jih privêdli rimski vojaki. Jeden izmed njih je bil že v moških letih, druga dva sta bila še komaj mladeniča.

Molčé jih je meril Domicijan nekaj časa od nog do glave; naposled izpregovori zaničljivo:

„Kje imate svoje legije, vi, gospodarji sveta? Kdo vas bo sedaj varoval mojega srda?“

„Mogočni Cezar“, odgovori starejši v slabi latinščini, „s silo so nas odtrgali tvoji vojščaki domovju, kjer smo mirno živeli pod figovim drevesom in obdelovali svoje njive. Glej, žuljave roke ti pričajo, da krvavi boj ni naše opravilo. — Gospodstva sveta ne želimo, temveč zadovoljni smo, ako smemo mirno živeti pod tvojim mogočnim varstvom.“

Čudni pretendenti so bili ti ubožni Judje z žuljavimi rokami in v zamazani obleki! Tudi Domicijan je spoznal, da se mu od njih ni bati ničesar, zato se mu je zdelo nevredno kaznovati jih.

„Izpusti jih“, reče centurijonu, „naj mi gredó hitro izpred očíj. Rimski cesar ne zasleduje — beračev.“

Med zasmehovanjem in zbadljivimi opazkami vsega dvora so izpustili ujete Jude. Le Štefan je stal nem med drugimi in temno zrl pred-se.

Ko so odpeljali jetnike, zapovedal je Domicijan strežaju: „Pokličí Domitillo! Naj pride takoj semkaj, ker imam važne reči govoriti ž njo.“

Rekši vstane in začne zamišljeno hoditi po sobi gori in doli.

Čutil se je osamljenega na cesarskem prestolu; vedel je, da so mu vsi pokorni le iz strahú in da nima udanih podložnikov.

Avrelijanova zaroka z Domitillo naj bi bila nova močna zaslomba. Zato je dal poklicati stričnico, da ji razodene svoje namere.

Domitilla vstopi in prijazno pozdravi cesarja.

„Tukaj sem, dragi stric, ker mi je Štefan sporočil tvoj poziv.“

„Sedi semkaj, Domitilla“, pravi ji cesar mehko in se nasloni na počivalnico; „klical sem te, ker se imam o važnih rečeh pomeniti s teboj.“

Deklica ga je radovedno pogledala, potem molčé povabila oči.

„Dorastla si že, dorastla“, začne čez nekaj trenutkov. „Ali že kaj misliš na možitev? Ha, ha! Ves Rim se ozira za teboj in snubači iz najiminitnejših rodbin povprašujejo po tebi.“

„Ni mi mari možitev“, odgovori Domitilla, „zadovoljna sem s svojo prostostjo. Tiste priliznjene besede rimskih veseljakov pa se mi studijo v dno duše.“

„Poznam tvojo ostro sodbo, poznam“, reče Domicijan dobrovoljno, „toda kaj hočeš, otrok moj? Omožiti se vendar moraš jedenkrat. Ali boš vedno samotarila kakor nedostopna Minerva, dočim si lahko pridobiš kraljevega bleska, ako vzameš moža, ki se spodobi tvojemu visokemu rodu? Le poslušaj me, da ti razložim, kaj namerjam“, nadaljeval je po kratkem premolku. „Pri vladarstvu potrebujem pomočnika. Zlasti na vshodu mi je treba zvestega poveljnika, ki bo varoval meje cesarstva napadov divjih Partov in krotil uporne azijske rodove. Avrelijan mi je zvest; njega pošljem na vshod. Povzdigniti ga hočem za sovladarja. In glej, njemu sem namenil tebe. Sreča bo za-te, sreča zanj. Kaj praviš k temu, golobica moja?“

Smehljaj zadovoljnosti se mu je razlil po temnem obrazu in radovedno je uprl oči v blede deklico.

Toda Domitilla je nemo zrla preko stebrovja v daljavo, kjer je večerno solnce zlatilo krove rimskih palač.

Videlo se je, da je kar nič ne ganejo cesarjeve besede.

„Cesarske krone si ne želim“, odgovori resno, „ker znam, da je trnjeva, najmanj ob strani soproga, ki mi je tako nejednak po srcu in duhu.“

„Avrelijan te bo nosil na rokah. Kako bi se upal žaliti te le z najmanjšo besedico?“ reče Domicijan.

„Tudi sem svoje srce že oddala drugemu ženinu“, nadaljevala je Domitilla, „kateremu hočem zvesta ostati do zadnjega izdihljeja. S čisto ljubeznijo me je objel in mi pripravil nevernljiv venec.“

Z ognjem je govorila te besede krščanska devica in oči so ji žarele od nebeškega navdušenja.

Domicijanu pa se je srd vzbudil v srcu, objel ga je mračen duh; obraz mu je bil trd.

„Kdo se je znal vtihotapiti v srce cesarjeve stričnice?“ vprašal je porogljivo, „kdo je tisti, da zaradi njega odbijaš cesarski prestol, ki ti ga ponuja moja milost?“

„Nikdo izmed posvetnih mogotcev, nikdo izmed rimskih mladeničev“, odgovorila mu je deklica, „temveč oni, katerega ti v svoji zaslepljenosti zasleduješ, ker ga imaš za nevarnega tekmeča. In vendar njegovo kraljestvo ni od tega sveta, temveč kraljestvo duš in src.“

Domicijan je gledal divje v krotko deklico; osupel je bil tako, da ni mogel izpregovoriti nobene besede.

„Da“, povzela je zopet živo Domitilla, „dolgo sem že gledala s krvavim srcem tvoj ljuti boj zoper nebeške sile, od katerih meniš da preti nevarnost tvojemu prestolu. Največji

sovražnik si ti sam sebi, je tvoje od strastij razdejano in razmučeno srce, katero trdovratno zapiraš jedini resnici. Resnica bo zmagala, ker je večna, prava vera bo kraljevala tudi v Rimu, četudi bo kri njegovih spoznovalcev namakala rimska tla.“

Dvignila se je s sedeža in stala pred cesarjem v deviškem ponosu kakor prerokinja, polna poguma in svete navdušenosti.

Domicijan izprva ni vedel prav, kaj pomenjajo njene besede. Toda ob poslednjih stavkih se mu je strašno zdanilo.

„In ti — ti si tudi — —“, zmanjkalo mu je glasú. Vstal je, krčevito stiskal pesti in gledal jo debelo v obraz, kakor da jo hoče prebosti z očmi.

„Le izgovori besedo“, reče mirno Domitilla, „pred katero se treseš v svoji zaslepljenosti! Kristijana sem in zaročena z deviškim ženinom, od katerega me ne odtrga nobena sila.“

Domicijan je omahnil na stol; vsa kri mu je izginila z obličja. Nekaj trenutkov je obsedel kakor okamenel. „Tudi ti, tudi ti?“ izreče naposled zamolklo. — „Pa to ne more biti. Domitilla, reci, da ni res“, in glas mu je postal proseč, „reci, da govoriš v zmoti! Glej, polovico svojega cesarstva ti dam, vse ti dam, le ne omajaj mi ljubezni do tebe, katero sem nosil v srcu, saj tebe sem spoštoval jedino, jedino na svetu.“

„Ne sodi napačno“, odgovori mu ta, „ne išči sovražnikov, kjer jih ni. Ukloni se krščanski veri, posveti svojo moč boljši stvari, kakor si doslej. Daj mir svojemu cesarstvu, daj pa tudi pravo vero narodom, ki tavajo še v temi zmote in pregreh. Tukaj najdeš slavo in čast. Kakor Tita, imenovali te bodo veselje človeštva rešeni narodi. Ob jednom najdeš tudi mir in srečo v svojem srcu.“

Besede, ki so ga spominjale blagega Tita, raznetile so vse zle duhove v srcu Domicijanovem. Divje plane kvišku in zakriči:

„Dosti! Še bivajo večni bogovi, ki bodo zatrli vse odpadnike. Ha! Kačo sem redil na svojih prsih, da me ugrizne s strupenim zobom. Umoril bi te lahko s svojo roko, da se osvetim nad tvojo nezvestobo. Pa živeti moraš in življenje ti bo hujše kakor smrt. — V prognanstvu, v temni ječi naj ti ginejo žalostni dnevi, katerih vsak naj te spominja črnega izdajstva!“

„Proč izpred mojega obličja!“ zakliče, ko mu je hotela Domitilla zopet odgovoriti. „Sergij in Livij, zgrabita jo in peljita v ječo.“

Ni se branila pogumna devica, ko sta jo vojaka tirala s seboj. Mirno in ponosno je šla ž njima. A pri izhodu je še jedenkrat obrnila pogled na Domicijana: v tem pogledu je bilo videti odpuščanje.

V sobi je ostal sam imperator. Večer se je bil že naredil in v polmraku so se tajnostno svetlikale stene v dvorani.

Glavo je imel povešeno na prsi in težko je sopol.

„In sedaj še ta“, govoril je sam s seboj, „ki je bila jedini svetli žarek v mojem temnem življenju. — Kruto se maščujete, neusmiljeni bogovi! Ha! Kaj se mi tako porogljivo smeješ, Tit? Moral si umreti, pasti od lastnega brata, ker za dva ni bilo prostora na prestolu. In sedaj mi drug za drugim seka rane, ki so bridkejšje, kakor jih seka krvavi meč. — Hu, kako to boli in peče!“

„In kaj je to, krščanstvo?“ vzklikne glasno, „ta sovražna sila, ki se me nevidno prijemlje kakor maščevalna erinija s stoterimi rokami? — Kje ima ta zmaj svoje srce, da mu porinem vanj svoj meč? Ako bi imela ta krščanska svojat skupaj jedno glavo, s svojo roko bi jo hotel odsekati. — Krv je teklo še premalo, gorke krvi. V njej hočem oprati grdo izdajstvo. — Še sem imperator“, vzklikne divje in plane po koncu, „še sem zapovednik vesoljnega sveta in nobena sila me ne spravi s prestola. — He! Štefan, Sergij, Livij, semkaj! — Kje vas držé peklenške pošasti?“

Pri vratih se prikaže truma dvornikov. Na čelu jim je bil Štefan, cesarjev strežaj. A to ni bila več truma pokornih slug, temveč pijana, uporna druhal.

„Odsekajte glavo oni izdajici, da bo čim preje pokončana ta sovražna zalega“, zakliče nad njimi, „Longino pa vrzite v ječo, ker jo imam na sumu, da snuje zaroto.“

„Hitro, kaj se obotavljaš?“ zavpije nad Štefanom, ko se ta ne gane, „jaz zapovedujem, jaz, imperator!“ Toda oni se ni premaknil z mesta, temveč z zaničljivim smehom ga meril od nog do glave. — Iz trume dvornikov pa se zasliši glasno mrmranje in vzkliki:

„Proč s trinogom!“

„Jupitrov blisk naj mu razbije črepinjo!“

„Pogrezne naj se v črni Had!“

„Pri Orku! Kaj to pomenja?“ zakliče Domicijan.

„To pomenja“, odgovori mu Štefan trdo, „da je prišel dan osvete. Kakor Kronos si požrl svoje lastne otroke. Sedaj umri še ti, zadnji plod Flavijeve zalege.“

Bodalce se zasveti v njegovi roki in se zasadi Domicijanu globoko v prsi. Pijana druhal pa se divje zakrohoče.

Kakor blisek se je razširila drugi dan po mestu novica, da je padel Domicijan pod bodalom zarotnikov. Senat je takoj oklical starega Nervo za cesarja; vse pa, kar je spominjalo na trinoga, dal je odpraviti.

Tako je žalostno končal Flavijev rod; vendar šteje sveta cerkev med njim svoje mučenike. — Čez nekaj dnij je vrgla Tibera v južnem delu mesta blizu kapénskkih vrat na prod mrtvo truplo mladeničevo. Rana mu je zijala v prsih. Četa radovednih pohajkovalcev se je zbirala okoli njega in ugibala vzrok njegove smrti. — Pozneje je prihitel starec s sivo brado. Sklonil

se je k mrtvecu in mu gledal dolgo v obraz; poljubljal mu mrzlo čelo in blede ustnice in ga klical z najmilejšimi imeni. Nato ga je skrbno zavil v plašč in dvignil na svojo ramo kakor nežno dete. Sključen pod težkim bremenom je hitel po cesti v bližnjo hišo. Med tem pa je mrmral v tujem jeziku skrivnostne besede, o katerih nisi vedel, so li blagoslov ali — kletev.

Ob Balkanu.

(Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.)

(Dalje.)

Mesto P l o v d i v (Filippopel, Filibé) leži ob bregovih Marice in šteje 45.000 prebivalcev razne vere in narodnosti. Petina je katoličanov. Ustanovil je mesto kralj Filip makedonski l. 356. pr. Kr. Že od nekdanj je cvetlo vsled razvite kupčije, katera se pa vzlasti razširja, odkar teče mimo železnica.

Kakor predlanskim v Ljubljani, tako je tu leta 1818. razsajal hud potres in osemindvajset let pozneje je velikanski požar vpepelil velik del mesta.

Dospevšima proti večeru v mesto nama je bila prva skrb, poiskati gostilno, kjer bi mogla dobiti dobro in snažno prenočišče.

V ta namen sem se obrnil na capina, ki je lenaril ob voglu ulice; čakal je kakor na muhe prežeči pajek ugodnega trenutka, ki mu prinese dobrega plena v usta.

Doznavši mojo željo me je izprva nezaupno motril z očmi, češ, od tega zapraščenega človečeta se pač ni nadejati bakšiša; potem se je pa vendar premislil, vstal in jo krenil navzgor po ulici, ne mené se, ali mu slediva, ali ne.

Koncu ulice se je ustavil, pokazal s prstom na večje poslopje, stoječe na malem trgu, in stegnil odprto roko proti meni, v katero sem izpustil mal denar. Čeravno sem mu dal več nego je zaslužil, vendar se niti zahvalil ni, ampak nemo se naslonil ob zid bližnje hiše, da prične iznova svoj obrt.

Midva pa sva zavila na dvorišče omenjenega poslopja, katero je svedočilo, da je to gostilna, katero dobro obiskujejo, zakaj tu je stalo polno izvoščekov, postreščekov, težakov in drugih enakih ljudij. Zlasti pred vhodom je stala gosta gruča. Med tem ko je opravljal Ilija konja, napotil sem se jaz v gostilnično poslopje in prišel mimo omenjene gruče. Sredi nje je stala oseba, katera je obrnila nase mojo pozornost. Bil je mladenič v gosposki obleki, star jedva petindvajset let, vitke postave, zanimivih potez in

živih očij. Pod nosom so mu klile kratke brčice. V rokah je držal malo knjigo, nestrpno prebiraje list za listom, in pod pazduho in med kolena je tiščal še druge knjige. Sedaj je zaprl knjigo, pogledal po okolo stoječih in počasi izrekel besede:

„Dobró — konj — kupiti — ; koj — imeti?“

Ahá, hotel je kupiti konja in povpraševal prebrisane Turke in Bolgarje. A ti ga nikakor niso razumeli, to jim je bilo previsoko, ampak le debelo so ga gledali; odgovoril mu ni nihče. Ponavljal je še jedenkrat svoje vprašanje, — zopet zamán.

„Ta gospod želí kupiti konja“, pojasnil sem jim jaz.

Sedaj so vedeli, zakaj se prav za prav gre, in v hipu jih je kričalo petdeset:

„Ja go imam! Kolko mi platiš?“ A on se ni več zmenil zanje, ampak pristopivši k meni me ogovori v nemškem jeziku:

„Razumete nemški?“

„Da.“

„Vi ste ptujec?“

„Da.“

„Od kod?“

„Iz Avstrije.“

„Čeh?“

„Ne. Zakaj?“

„Ker v tej nesrečni deželi sem naletel izmed Avstrijcev doslej na same Čehé.“

„In vi?“

„Francoz: Jules d'Albij. Kam potujete?“

„V Carigrad.“

„Jaz istotako. Potujeva lahko skupno.“

„Lahko.“

„Ali ste sami?“

„Bolgar me spremlja, moj sluga in prijatelj ob enem.“

„Lepo. Jaz pa potujem s Španjolom, ki govori nemški; drugače bi se ne mogla razumeti, ker on ne zna francoski, jaz pa španski ne. Jako ljubezniv človek; seznanila sva se v Belemgradu. Če hočete, greva takoj k njemu.“

„Zakaj ne! Toda kaj pa je z namenjeno kupčijo?“

„Ne mudi se. Le idite!“

Takega človeka pa še nisem videl. Brez dolgega besedičenja in mnogih okolnostij mi je ponudil svojo družbo, ne meneč se, kdo in kaj sem. Pristen, lahkoživ Francoz! Seveda, jaz za njegove razmere tudi nisem natančneje znal, a sklenil sem, da se mu kar tako ne pridružim. A vseč mi je bil jako; bil sem prepričan, da bo potovanje v njegovi družbi prijetno. Radoveden sem bil, kakšen je njegov drug.

Vêdel me je v stransko sobo, kjer je sedel pri mizi gospod srednjih let, prijaznega obraza, obrobljenega od lepe črne brade. Ob najinem vstopu se je vzdignil.

Francoz me je predstavil:

Gospod — —! Pardon! Kako je vaše ime?

Povedal sem mu je.

„In tukaj sennor Pedro Nuñez.“

Podala sva si roke.

Pedro! V hipu so mi bile v spomine besede one skrivnostne gospe v Kezanliku: „Božja roka naj vas vodi, da bi bili srečnejši nego je bil Ped —.“ Ped —? To ne more pomeniti drugega kakor Pedra. Da, Pedro, in nič drugače! Morda je ta oni? Nespa-met! Na tisoče jih je tega imena. Kaj pa ona slika v črnem okvirju? Primerjal sem jo s pred seboj stoječim. Nikake podobnosti! — Proč torej s tem!

Sedli smo.

Tekom pogovora sem zvedel, da je Francoz lastnik svilopredilnice v večjem mestu južne Francije, Španjol pa grajščak v Sierrri Nevadi, ter da potujeta oba iz gole ljubavi po svetu; namenjena sta bila čez Carigrad v Arabijo in potem v Egipet.

Dasi sta imela vsak svojega konja, hotel je vendar Jules še jednega kupiti, da bi mu nosil prtljago — ker on je bil chevalier prve vrste in je gotovo potreboval mnogo več ali manj nepotrebnih malenkostij —; drugo je znano. Francoz je govoril poleg francoščine in nemščine tudi laščino, Španjol pa samo španski, nemščino je le za silo lomil; naučil se je je bil v mladih letih od svoje matere, rojene Nemke.

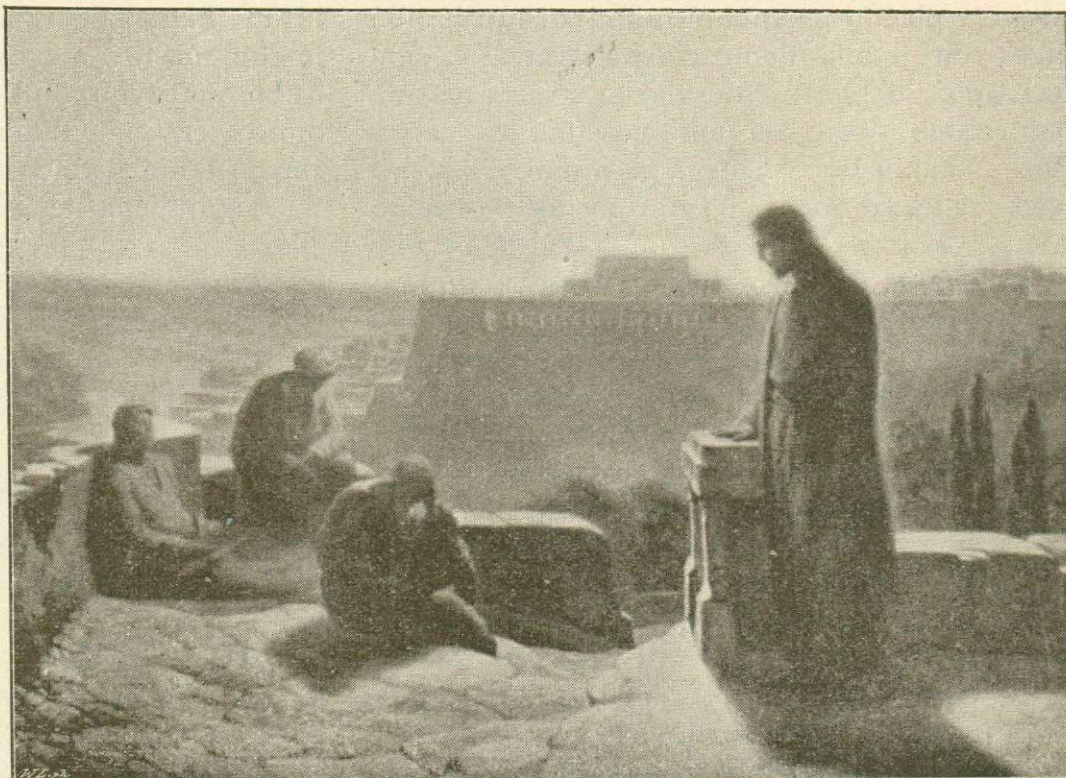
Knjige, katere sem videl pri Francozu, bili so sami besednjaki, iz katerih se je tako dobro pogovarjal s Turki in Bolgarji.

Sedaj je prišel Ilija pogledat, kje da sem prav za prav.

„Ta je pa moj spremljevalec“ pojasnil sem onima; „preprost Bolgar, poln originalnosti, ki večkrat vreže kako smešno. Najel sem ga samo za vodnika preko Balkana, a mož me ima tako rad, da hoče na vsak način z mano v Carigrad.“

Ilija je menda uganil, da govorim o njem, zakaj hudo je pogledal, srdito zavihal brke, — kar je storil vselej, kadar je hotel pokazati svojo imenitnost, stopil dva koraka bliže, rekoč:

„Da, jaz sem djado Ilija, kateri sem nesel

Kristus pri spečih učencih. (Risal Eulenburg.)

na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč.“ Zopet hud pogled, srdito vihanje brk, in Ilija se je ponosno pomaknil nazaj v prednjo sobo; naša družba mu ni ugajala, kakor bi se v njej ne čutil domačega.

„Kaj je govoril?“ smejal se je Jules.

Pretolmačil sem mu besede Ilijine.

„Torej Ilija je njegovo krstno ime; in ,djado, gotovo njegov priimek?“

„O ne! ta beseda pomenja vse kaj drugega. Navadni Bolgar jo namreč porablja, kadar hoče koga počastiti; ako govori na primer s svojim županom, naziva ga z ,djado'. Prilichen je ,djado' vašemu ,pére'.“

„Ilija se torej odlikuje samega sebe?“

„Seveda; vsled svoje orjaške moči, méni, je že vreden te časti.“

„Famozen človek! Ali ima še kako posebnost?“

„Dovolj. Na primer, da je pesnik in skladatelj.“

„Saprelotte, ali res? — Oj potem pa mora k nam prisesti! Kaj se pravi bolgarski ‚idi semkaj‘?“

„Elá tukъ.“

„Bien.“

„Elá tukъ, djado Ilija, elá tukъ!“ ga je klical, stopivši k njemu in primši ga pod pazduho.

Ilija se ni mnogo obotavljal in kmalu sedel v naši sredi, prepevaje pesem za pesmijo.

Kaj pa, pričeti je hotel s svojo „Šumi, Marico“, a posrečilo se mi je, da sem mu ubranil to. Saj bi bil stene raznesel! Veselemu Francozu je bil silno všeč; neprenehoma mu je moral peti in v plačilo je smel piti, kolikor mu je bilo drago; kar je bila njemu glavna stvar. Ker sem rekel „piti je bila njemu glavna stvar“, ne sme dragi čitatelj misliti, da je bil naš Ilija morda pijanec. Nikakor ne. Pijanega ga nisem videl; pil je sicer rad in mnogokrat, vino in rakijo, a le po malem. Če je pa dobil zastonj, za kaj bi ne pil?

Jaz sem se med tem pogovarjal s Španjolom v njegovem jeziku.

Pravil mi je mnogo o svoji lepi domovini, o divji krasoti Sierre Nevade; potoval je tudi že mnogo širom sveta; videl je Mexiko, mogočne stavbe Aztekov, širne texanske slape, Brazilijo in Perú; imel je dokaj izkušenosti.

V sobo je stopil nov gost in molčé sedel k mizi, stoječi daleč proč v kotu.

Ko je za jeden hip polna luč svetilke padla na njega, videl sem razločno njegov obraz.

Ta obraz je bil bled, upadel in od strastij razoran; dolgi, zakrivljeni, kljunu sokola podobni nos je grdila globoka rdečkasta brazgotina; redke obrvi so obsenčale dvoje malih, bodečih lisičjih očij; bil je popolnoma golobrad; prisojal sem mu pet in trideset let.

Na kuštravih laseh je čepel star, pokvečen klobuk in obleka, dasi iz finega blaga, je bila tu in tam zelo oguljena.

Pogledavši nas le kratko, se je, pušeč svalčico, zatopil v grški časopis, kateri je visel nad njim na steni.

Natakar mu je prinesel piva.

Moja tovariša — Ilija je bil malo prej odšel nakupit za me nekaj malenkostij — se nista za prišleca mnogo menila, tem natančneje sem ga pa jaz — ne vem, zakaj — opazoval in kmalu zapazil, da je čital samo na videz, pač pa pazljivo vlekel na uho vsako besedo našega pogovora.

„Vi ste torej zadovoljni, da zapustimo mesto šele jutri popoldne?“ vprašal me je Jules.

„Meni je to jako prav, ker tedaj lahko porabim dopoldan, da pošetam po mestu in si ogledam njega znamenitosti.“

„Torej pojdiva skupno; mene tako tudi zanima. In vi, sennor Pedro?“

„Kaj hočem drugega? — Časa imam dovolj.“

„Bien. In sedaj sem se spomnil nečesa. Poslušajta!“

„Kakor vama je znano, prišel sem čez Pariz, Berolin, Dunaj in Budimpešto v Beligrad. V avstrijski prestolici sem se mudil dva dni in se pri tem seznanil z Angležem, ki je vedel mnogo zanimivega povedati o deželah, kamor sem namenjen; ob jednom pa je omenil nekega, blizu Plovdiva bivajočega potovalca, kateri je več let živel v Arabiji in Afriki, med Beduvini in zamorci, ter mnogo doživel in poskusil; ako bom v Plovdivu, je dejal, naj nikari ne zamudim, obiskati tega človeka; v marsičem bi me poučil in mi marsikaj koristnega nasvetoval. Dal mi je tudi naslov njegovega bivališča. Če vama je ljubo, pojezdimo jutri rano k njemu; ne zamudimo ničesar.“ Ob tem je potegnil iz notranjega žepa suknje listnico in jo odprl.

Napolnjena je bila z listinami, papirji in zlati.

Skrivaj sem se ozrl na onega, v časopis zatopljenega gosta. Res! Škilil je semkaj.

„Tu imam napisan naslov“, je rekel sedaj Francoz in me s tem zamotil.

„Pir Haronis,
Irazmelik

Tretja hiša na severnem koncu sela“ je čital.

„Haronis?“ sem opomnil jaz; „to je grško ime.“

„Da, saj je Grk; sedaj se spominjam, da ga je oni Anglež imenoval Grka. Ali ga bomo posetili?“

„Zakaj ne!“

„In vi, sennor Pedro?“

„Grem tudi.“

„Tega vam ni potreba, ker sem že tukaj“, oglašil se je sedaj oni človek s preklanim nosom, odloživši časopis. Jaz sem Pir Haronis.“

Govoril je francoski.

„Vi ste tisti?“ vzkliknil je Francoz in hipoma sedel poleg njega.

Ni trajalo dolgo, in bila sta kakor stara znanca.

„Kako se vam zdi ta človek?“ sem vprašal Španjola.

„Podoben je lopovu.“

„To je tudi moje mnenje. Le poglejte njegove oči, kako potuhnjeno-laskavo zró v Julesa. Pošten človek tega nima.“

„Najinemu prijatelju je pa bržkone silno všeč. Lahkomišljen mladenič to! Seveda, svetá še ne pozna.“

Besede te je bolj vzdihnil nego govoril.

Prešla sva zatem na druge stvari. — —

„Izvrsten človek, ta gospod Haronis!“ dejal je Jules, ko smo se v spalnici razpravljali k počitku. „Kako zna pripovedovati! Celi dan bi ga poslušal! In kako je bil prijazen! Radi mene mora ostati čez noč tu v gostilni, ker se je bil preveč zakasnil, pripovedovaje mi o tujih krajih in narodih. Ne morem umeti, da sta se mogla tako hladno vesti proti njemu, ko sem vaju predstavil.“

„Zahteve omike, mislim, sva se že držala“, oponesel je Španjol; „več pa treba ni, vzlasti proti takemu ne, ki nima niti jednega odkrito-srčnega pogleda. In njegovo vedenje! Prej nas je popolnoma preziral, pri vstopu niti pozdravil ni, sedaj je pa najedenkrat hotel od same ljubeznivosti kar zlesti v vas. Ni li to sumljivo?“

„Kaj še! Ker sem bil jaz vljuden, bil je še on. To je ves razlog. Lahko noč!“ Obrnil se je v postelji in zaspal.

Istotako je storil Pedro; zadnji sem bil jaz.

Predno sem legel, sem pogledal, če so vrata dobro zapahnjena. Vse je bilo v redu.

Okno je ostalo odprto; drugače bi bilo prevroče med stenami.

Pogledal sem venkaj.

Pod manoj — naša spalnica je bila v prvem nastropju — je ležalo nekaj desk. Ne daleč proč je stal skedenj, kjer je spal Ilija, in zraven hlev. V tretjem oknu — na levo od mene — je še žarela luč; bilo je pri Grku.

Noč je bila temna, nebo oblačno. — —

III.

„Sacrebleu! kje je moja listnica?“ ta vzklik me je prebudil.

Solnce je sijalo v sobo.

Na pol oblečen je sedel Jules na postelji, neusmiljeno stresaje svojo suknjo.

Pedro je še spal.

„Kaj je —?“ sem vprašal.

„Moje listnice ni nikjer. Vedno jo nosim v tem-le žepu, a sedaj je prazen.“

„Morda ste jo založili.“

Pretaknil je vse žepe svoje obleke.

„Ni je, pa je ni!“

V hipu sem stal poleg njega in iskala sva skupno. Pogledala sva v vsak kot. Zaman!

Med tem se je vzbudil Pedro.

Pojasnila sva mu položaj.

Prestrašen je pomagal iskati. Brez uspeha.

„Kdaj ste jo imeli zadnjikrat v rokah?“ vprašal sem naposled.

„Predno sem se slekel.“

„Torej je ukradena! — Ali je bilo mnogo denarja notri?“

„Cela imovina! Tisoči!“ viknil je Jules. „Toda, kdo je tat?“

„Haronis.“

„Diable! — ni mogoče!“

„Caramba! — nihče drug!“ dejal je Pedro.

„Le mirno!“ poprosil sem jaz. „Gotovo še ni. Treba se je preje prepričati. Idite, monsieur Jules, in potrkajte na vrata spalnice Grkove.“

„Čemu?“

„Le idite!“

Šel je, a takoj se zopet vrnil.

„Soba je prazna, postelja nedotaknjena.“

„Ali vam je bil sinoči povedal, o kateri uri meni odjezditi na svoj dom?“

„Rekel je, da se bova še videla pri zajutru.“

„Prosim, potrpite malo tukaj, grem vprašat gostilničarja.“

Zvedel sem, da je bil prenočišče plačal že sinoči, rekoč, da hoče rano odjezditi. Gostilničar ga ni poznal; bil je šele vprvič pri njem.

O tatvini mu nisem ničesar omenil. Na dvorišču sem srečal Ilijo.

„Znaš-li, kje je imel konja oni človek, ki je bil prijezdil med tem, ko si bil ti šel v prodajalnico?“

„Ali oni s hubavim nosom?“

„Da.“

„Poleg naših.“

„Kaka je bila žival?“

„Mnogo dobra, a srdita; mojo kljuko¹⁾ je vedno brcala.“

„Ali si kaj čul, ko je v noči nekdo odjezdil?“

„Ne. — Oj pač!“

„Ali je že svitalo?“

„Še ne.“

„Moreš-li povedati, koliko je tega?“

„Da, saj imam časovnik²⁾.“

„Tako? — Tega pa še nisem videl.“

„Seveda ne, ker ga imam šele od včeraj.“

„Ali si ga kupil?“

„Da.“

„Koliko je stal?“

„Dva leva.³⁾ Dal mi ju je bil gospodin Jules za moje hubavo petje.“

„Pokaži ga.“

Segel je za pas in privlekel svoj časovnik na beli dan. Bil je dobro pest velik, nikljast, zelo ploščnat, na mnogih krajih silno pokvečen. Kazalcev vsled zamazane šipe ni bilo videti.

Odprl je gornji pokrov in dolgo časa gledal na nekaj črnega.

„No?“

„Bilo je jedna čez polnoč.“

„Kako veš to?“

„Moji kazalci kažejo to uro.“

„A!“

¹⁾ Star konj.

²⁾ Ura.

³⁾ 1 lev je 42 kr. av. velj.

„Veš, gospodine, to je bilo tako: Ravno sem prav lepo sanjal o moji pesmic i, o vojni blagajni, ko me je prebudil peket konjskih kopit. Čudno in neverjetno se mi je zdelo, da bi sedaj kdo odhajal — okrog mene je bila namreč črna noč —, in sem hotel pogledati, koliko imamo na času. A nisem imel žveplenke. Ob enem se mi je pa nakrat ustavil časovnik. Pustil sem torej celo stvar pri miru in šel samo v hlev pogledat po konjih. Konj onega čuždenca³⁾ s hubavim nosom je manjkal. Nato sem zopet prijetno zaspal. In ker svojega časovnika od tedaj še nisem navil, stojijo kazalci še vedno na enem in istem mestu.“

„Je že dobro. Idi sedaj v kuhinjo in zapovej, da se nam pripravi zajutrek.“ Vrnil sem se k onima.

„Ob jedni uri je odjezdil Haronis. Ilija pravi, da je imel dobrega konja.“

„To je dokaz, da je on tat“, dejal je Pedro.

„Sedaj verjamem“, rekel je Jules. „In zdi se mi tudi, kakor da sem slišal v spanju škripanje okna, a gotovo ne vem.“

„Da je prišel skozi okno, to je brezdvomno“, menil sem jaz. „In vidite, tam kraj hleva leži lestva; po njej je splezal v sobo. Predrzen je bil kakor nihče drugi.“

„Pa kako je vedel, da imam mnogo denarja pri sebi?“

„Takrat, ko ste iskali naslov njegovega domovja, je videl vaše zlate, ki so mu zapeljivo zažareli pred očmi; to sem sam opazil.“

„In od tedaj njegovo laskanje!“ pripomnil je Pedro.

„Morda pa niti Pir Haronis ni!“

³⁾ Tujec.

„Mogoče“, odvrnil sem jaz. „V Irazmelik pa moramo itak iti, da se prepričamo o tej zadevi.“

„A preje grem na policijo“, ovrigel je Jules, „da ukrene vse potrebno.“

„Pustite, ta ga že ne zasači.“

„Drugače ga pa ne dobimo.“

„Poiščemo si ga sami.“

„Kaj se vam zdi?“

„Sennor Joseph govori popolnoma prav“, je presekala govor Španjol. „Sami ga bomo iskali, ker ga dobro poznamo. Najprvo je treba vedeti, kam se je obrnil, drugo je potem lahko. Na železnico jo gotovo ni pobrisal, ker tu bi bil takoj naš; brzojav je hitrejši.“

„To je gotovo“ pritrtil sem jaz. „Naša najprva pot vodi sedaj v ono selo; vse drugo sledi.“

„A najbolje je, da se tatvina naznani sodišču“, oponesel je zopet Francoz.

„Nikakor. Le pomislite! Prvič ni policija tako dobro organizovana kakor pri nas; drugič bi morali mirno čakati tu v Plovdivu toliko časa, da bi ga dobili, in to zna trajati, kdo ve, kako dolgo. In nazadnje bi jim še ušel. Sedeti in dolgočasiti se tukaj, to mi pa nikakor ni po volji. Mi sami smo, kakor že rečeno, mnogo na boljem, ker ga dobro poznamo, in toliko prebrisani, kolikor je bolgarska policija, pa mislim, da smo tudi.“

„Saj res! In pri tem bomo tudi marsikaj doživeli, kar je moj glavni smoter. A denar moramo dobiti, naj velja, kar hoče; vidva ne slutita, koliko mi je ukradenega! Izguba bi bila velikanska.“

Malo pozneje smo že dirjali trije jezdec, Francoz, Španjol in jaz. — Ilija je moral ostati v gostilni —, proti Irazmeliku.

Črez pol ure smo bili tam.

(Dalje.)

Slika.

(Spisal Janko Barlè.)

I.

Mesto se sicer zove, vendar ni drugega kakor velika vas. Od lepe, velike cerkve se spušča dolga ulica. Hiše so se razvrstile ob obeh straneh ulice brez pravega reda. Jedna je jednonastropna, druga pritlična, jedna ima velika okna, druga majhna, ta je pokrita z opeko, druga z deščicami, prva ima visok zakajen dimnik, druga nizek, pri tretji ga pa niti ni. Druga ulica se spušča navpično na prvo in potem se še malo zavije, vendar podobna je prvi. Tu pa tam oznanja pisani napis prodaj-

jalnico, na vratih je pribito raznovrstno blago, dežniki, biči, metle, v oknu je razna posoda, milo, rute, sladkor, igrače, smodke in druge take stvari, vsega po malem in za silo. Smrekovi vršički, nekateri pravi, drugi ponarejeni, nam kažejo gostilne, katere so ob semanjih dnevih prav živahne, po večerih, razven jedne, dveh, pa prazne. Skoro pred vsako hišo najdeš klop, kjer posebno ob večerih, in ob nedeljah in praznikih posedajo naši meščani in meščanke in kjer se preresetavajo vsi najvažnejši dogodki v mestu in okolici. Evo, tako vam je naše mesto!

Ob koncu prve dolge ulice sta se stisnili dve mali hišici. Podobni sta si kakor dve sestri. Prva kakor druga je belo oličena, prva kakor druga je pritlična in pokrita z visoko, počrnelo streho, za obema se prostira lep, prostoren vrt s sadnim drevjem, zelenjavo in cveticami.

Prva je bila svojina očeta Grzina in njegove žene, a v drugi je gospodarila vdova pokojnega Vrtina. Grzinova sta imela hčerko Anico, a Vrtinova je imela jedinega sina Antona, kateri svojega očeta niti poznal ni: umrl je nekoliko tednov pred njegovim rojstvom. Navadno se sosedje posebno radi ne gledajo, no tu je bilo drugače. Vdova Vrtinova je našla pri Grzinovih dobre prijatelje, kateri so ji posebno v prvem času po moževi smrti res mnogo pomagali in se pokazali prave sosede. Sirota je ostala sama, neizkušena in brez oslombe, pri Grzinovih pa so ji svetovali in dejansko pomagali. Bogastva ni bilo ni tu niti tam, vendar dobivalo se je za potrebo, in to je dovolj.

Anica in Tonček sta skupaj rastla. Anica je bila nekoliko mlajši, šibek, mil otrok črnih las, črnih očij in dobrega srca. Tonček je bil nagajiv, vesel deček, katerega je mati vzgajala, kolikor je najbolje mogla. Moj Bog, saj ji je bil jedinec, jedina nada in veselje. Otroci, kakor otroci! Igrala sta se skupaj, tekala po ulici, skakala po vrtu, smejala se, popevala i dražila se tudi včasih med seboj. Tonček je bil seveda le nagajivi Tonček. Anica je dobila malo punico iz sejma. To je pestovala, ujčkala, preoblačila in čuvala kot najljubše svoje blago, a Tonček jo je jedenkrat, bilo je baš po dežju, vzel Anici in vodil po blatu in travi, češ naj se malo izprehodi, in punica si je zamazala krilce. Kdo bi se potem ne jezil? Anica mu je punico jezno iztrgala iz rok, nakremžila se in odšla domov govore:

„Vidiš, takov si, Tonček! Nič več se ne bom s teboj igrala!“

A Tonček? Smejal se je.

Čez jedno uro je pa prišla Anica zopet na vrt in povedala Tončku, da so se punici krilca posušila. In takrat sta se smejala oba.

Anica je imela lepo muciko. Igrala se je z njo, božala jo in privezala ji rdeč trakec okrog vratu. In Tonček se je tudi z njo igral, igrali so se vsi trije. A ko je jedenkrat Tonček sam po vrtu skakal, priplazila se je mačica k njemu, on se je malo z njo igral, potem pa jo je zaprl v kurnik. Ko je tudi Anica prišla na vrt, povprašal jo je Tonček nagajivo:

„Hej Anica, kje pa je tvoja mucika?“

„Glej res, že celo popoldne je nisem videla. Muc, muc, muc!“ — klicala je Anica mačico.

„Vidiš Anica, ti premalo paziš na svojo muciko. Lepa je, pa jo je morda kdo odnesel“, modroval je Tonček.

„Ej saj res, da se ji ni kaj pripetilo!“ — in odhitela je Anica v hišo in iskala jo, vendar ni je našla. Prihitela je zopet nazaj in vabila mačko: muc, muc, muc!

Kar se mačica oglasi z glasnim: „Mjav, mjav!“ iz Vrtinovega kurnika.

„Ti grdun, ti“, — dejala je, — „to si pa zopet ti napravil! Kaj pa, ko bi tebe kdo tako zaprl? Zaslužil bi pač!“ — in odhitela je h kurniku, da oslobodi svojo miljenko.

Tonček se je pa muzal in dejal Anici, da je mucika morda šla piščeta krast. Tak vam je bil Tonček.

V igri in nedolžnem veselju so otrokoma hitro potekla leta. Trebalo je iti v šolo. Tonček je moral jedno leto preje v šolo in od tedaj je bil malo modrejši. Razkazoval je Anici svoj abecednik, kakor bi bil učenjak, in pripovedoval ji vse, kar se lepega uče v šoli. Anica ga je verno poslušala in še prosila, da tudi njo nauči brati in pisati. Tonček je to seveda storil, kolikor je mogel; no bilo je pač premalo, zato je moral tudi Aničin oče, kadar je utegnil, Anici kaj pokazati, in ko je znala za silo čitati, takrat je bila srečna in težko je pričakovala dné, ko pojde tudi sama v šolo. In ko je prišel naposled ta srečni trenutek, znala je kmalu toliko kakor Tonček. Ob nedeljah popoldne sta se oba dobivala pri Tončkovi mami, katera jima je čitala „Zgodbe sv. pisma“ in druge take lepe stvari. Takrat je bil celo Tonček miren in skupaj z Anico poslušal verno, kar je mati čitala. Srce je bilo obema nedolžno in nepokvarjeno, — v pomladi njunega življenja, dokler ni Anica vzrastla lepa, tiha deklica, a Tonček krepak, pošten mladenič.

II.

Toliko imetja ni bilo pri Vrtinovih, da bi bila mogla mati poslati Tončka v šole; ker pa tudi niso imeli toliko posestva, da bi se bil Tonček posvetil samo gospodarstvu, dogovorila se je Vrtinka z Grzinom v tem zmislu, da pojde Tonček k domačemu mestnemu trgovcu Butorecu v prodajalnico.

„Škodilo mu ne bo“ — dejal je Grzin — „ako se nekoliko obrusi in izuči. Ako pa nanesse prilika, — kdo vé, — odpre nazadnje še celo sam prodajalnico!“

„Prav tako je —“ pritrčila je Vrtinka — „z gospodarstvom je danes težka in to nekoliko polja, kar ga imam, še vedno lahko obdela.“

Obema je bilo prav in Tončku tudi. Bogati trgovec Butorec je pa nadarjenega in

poštenega Tončka prav rad sprejel v prodajalnico.

Anica je bila največ doma. Namestovala je že mater v gospodinjstvu in v kuhinji, šivala je in plela, zahajala pa malo kam. Imela je le dve prijateljici: Zoretičevo Pepico in Prosenovo Ivanko. Če je sploh kam šla od doma, bila je izvestno pri njih, saj sta bili ti deklici tihi, dobri in njeni znanki iz šolskih let. Kadar sta oni prišli k njej, takrat je bilo veselo. Razkazala jima je svoje cvetlice, katere je skrbno gojila. Mala okna Grzinove hišice so bila vedno v cvetju. Tu so viseli rdeči klinčki, poganjal je zeleni rožmarin in majale so s svojimi polnimi glavicami lepe fuksije.

Kaj pa šele v vrtu, tu vam je bilo cvetja! Anica je vsako jutro zgodaj vstala in prvo je bilo, da je šla pogledat k cveticam na vrt. Plela je, zalivala in presajala; vse stezice so bile obrobene s cveticami, a na treh gredicah je vedno rastle cvetje. Tu se je vpenjal plavi slak, gosposke marjetice so molele kvišku svoje male rdečkaste glavice; tam so dehtele lepe vrtnice, dišeča reseda je širila po celem vrtu svoj ugodni duh; ondi v zatišju so cvetle šmarnice, a ko se je približala jesen, takrat so se razcvetle raznobojne astre s svojimi nežno narezljanimi cvetovi, in na visokih grmih pokazale so se rumene, rdeče in pisane georgine. Mati se je res v početku malo hudovala, češ čemu tem cveticam toliko prostora, kjer bi lahko rastle koristna zelenjava, a ko je videla, kako so Anici te cvetke mile, pustila ji je to nedolžno veselje.

Lepo je bilo videti Anico, ko je bila med temi svojimi ljubimkami. K vsaki je sklonila črnolaso glavico, vsaki je pošepetala nekoliko besedij, a ko je včasih zapela s tihim glasom preprosto pesmico, katere napev je v onem nedolžnem veselju, ko je pohajala med cveticami, sama kar sproti zmišljevala, takrat so zagostoleli tudi ptički, kateri so malo dalje po drevju skaketali, in zatrepetal je s svojimi lahкими krilci rumeni metuljček, kateri je letal od cvetke do cvetke. In kaj ne bi pela, saj ji je bilo srce nepokvarjeno in čisto, kakor oni veliki cvetovi snežno belih lilij, katere so se razcvetale ob stezici. Nu in če se je tedaj tam iz sosedove hiše pokazala glava Vrtinove matere, tedaj je Anica hitro tje stekla in jo veselo prijelja za roko, veleč:

„Ej teta (tako je vedno govorila Vrtinki) — stopite no malo v moj vrtec! Danes se jih je zopet nekoliko razcvetlo. Oj, kako so lepe!“

Če se je pa tedaj iz hiše pokazal tudi Tonček, takrat je Anica kar utihnila, kakor da se ga je prestrašila.

„Ali meni nečeš pokazati svojih cvetic, Anica!“

„Le pojdi, pojdi tudi ti, —“ dejala je — in takrat ji je pordelo lice, kakor oni predpasnik, katerega je imela okrog pasú, dasi ni vedela zakaj. Čudno ji je bilo; prepirala se nista, noben ni storil drugemu nič žalega, da bi si smela kaj očitati, in vendar ji je bilo tako ne-navadno, tako tesno pri srcu, ko je bil on poleg nje, da je hotela kar zbežati, a ni mogla. Spominjala se je, kako sta se nekdanj skupaj igrala in zabavala, spominjala se je dobro, kako ji je bilo nekdanj ugodno v njegovi družbi, in sedaj bilo ji je kar najedenkrat drugače, povsem drugače. Silila se je, da bi bila zopet taka, kakoršna je bila nekdanj, da ga malo podraži, vendar ni šlo in ni šlo. Besede so se ji kar trgale, in čim preje je mogla, pohitela je nazaj v hišo.

Sedla je zopet k mizici pri oknu, začela šivati, hotela je biti zopet vesela, hotela je, da ničesar ne misli, a zopet je mislila in mislila, kako je to, da je vse tako prišlo. Pustila je za trenutek šivanje, vzdignila glavico, pogledala cvetlice na oknu, a črni očesci sta ji ušli nehoté na ulico, in glej, po ulici je korakal Tonček. Obrnila je zopet hitro svojo glavico od okna in začela šivati, nu, čutila je, kako so ji lica zardela. Kar razvezila bi se.

Tonček Vrtinov je bil po treh letih trgovski pomočnik. Gospodar in drugi so mu svetovali, naj gre malo v svet, da se bolje izučí. Ko je on to jednega večera povedal svoji materi, dejala je resno:

„Veš kaj, kar nikamor ne pojdeš! Sama sem in sedaj mi še ti odidi, kaj začnem? Pride bolezen, pride smrt, a ti v tujem svetu!“

„Nikarte tako, mati!“ dejal je Tone. — „Dobro veste, da vas ljubim in da bi bil najrajši vedno pri vas, a dandanes je potrebno, da človek nekaj sveta vidi. Saj ne bodem dolgo v svetu. Na tujem si zaslužim nekaj denarja, nekaj imamo sami, in ko domov pridem, odprem prodajalnico. Če Bog dá srečo, bolje bo vam in meni.“

„Bojim se za tebe, bojim — no, pa počakaj, da se porazgovorim z Grzinom! Pameten mož je; kakor poreče, tako napravimo.“

Ko je drugega dne odšel Tone v prodajalnico, opazila je Vrtinka Grzina, ko je nekaj obrezoval na vrtu, stopila je na dvorišče in ga poklicala:

„Slišite, sosed, stopite malo k meni v hišo! Nekaj vas moram povprašati.“

„Ej, pomenila bi se tudi tukaj lahko, ali ker želite, pa pridem.“

V sobi je povedala Vrtinka Grzinu sinovo željo.

„Prav govori fant“, dejal je on. „Škodilo mu ne bo, in kakor vidim, napravil se bo iz njega sčasoma dober trgovec.“

„Torej mislite, da bi ga pustila?“

„Zakaj ne? Vi ste še trdni, pomagali bomo drug drugemu, kakor do sedaj, a on, če bo tak, kakoršen je bil dosedaj, prinese nazaj izkustva in tudi nekaj imetka. Vidite, že dolgo sem mislil na nekaj. Vi imate sina, jaz hčer, dobra sta oba, skupaj sta odrastla, privadila sta se drug drugemu, bila bi lahko jedenkrat srečna zakonska. Kaj pravite vi na to, soseda?“

„Kaj bi rekla, kaj bi si mogla boljega želeli; saj veste, da ljubim Anico kakor bi bila moja hči. Bog daj v to srečo!“

„Torej, pustite Toneta, naj gre v svet. A če bode ženitnina v hiši, takrat se pa celo midva malo zaobrneva!“ pristavil je smeje se Grzin.

„Vendar o tem za sedaj molčiva, da ne bi bil račun brez krčmarja. Otroka imata tudi svojo voljo.“

Pomenkovala sta se soseda še dolgo, delala razne načrte, a za Toneta je bilo odločeno, da gre v svet.

Prišel je naposled tudi ta dan. Vrtinka je pripravila sinu lepo popotnico in dala mu mnogo lepih naukov na pot. Kakor je bil Tone v početku vesel, da gre v svet, tako mu je bilo naposled, ko so se dnevi njegovega bivanja v rodnem mestu vedno bolj krajšali, nekako tesno pri srcu. Težko mu je bilo ločiti se od rodne doma in od matere, pa tudi od sosedovih. Zlasti pa mu je bilo hudo ločiti se od Anice, tovarišice iz otročjih let.

Odšel je zadnjikrat k sosedovim. Grzin in Grzinka sta se prijazno od njega poslavljala, želela mu mnogo sreče v tujem svetu, Anica je bila tiha in nenavadno blede. Ko se je Tone zagledal v njene tamne očesi, zazebló ga je

nekaj, tako mu ni bilo še nikdar, in dasi se je junačil in pokazoval vesel, bil je tudi on vedno bolj tih.

„Šopek boš pa vendar dala svojemu staremu prijatelju, Anica, v spomin?“ dejal je smeje se na silo Anici.

„Seveda ti ga bom dala“, — odgovorila mu je deklica veselo in očesi sta se ji zalesketali. — „Pojdi z menoj na vrt, izbereš si sam cvetlice!“

In odšla sta. Ko sta bila sama v vrtu, čutil je Tone, da bi imel Anici še mnogo, mnogo povedati. Vendar beseda mu ni šla iz grla.

„Nu, katere cvetlice so ti najljubše?“ vprašala ga je Anica.

„Sama napravi šopek, Anica, shranil ga bom dobro.“

Sklonjevalo se je dekletce k cvetlicam in trgalo glavice drobnim cvetkam, a bilo mu je kot da mu kdo trga iz srca vse lepe mladostne spomine. Tone jo je molče gledel, tudi v njegovi glavi so rojile podobne misli.

Cvetek je bilo dovolj. Deklica je stala in začela cvetlice povijati z rdečo svilo. Drobni prstiči, s katerimi je ovijala nitko, so se ji tresli. Tone je poleg nje stal in gledal prste in cvetlice.

„Anica — — Anica“, dejal je tiho, „ali se boš kdaj spomnila name?“

Anica je še bolj povesila glavo, iz prsij se ji je izvil tih vzdihljaj, a izpod črnih njenih trepalnic so zalesketale solze.

„Anica, odpusti, če sem te kdaj razžalil, in ne zabi name!“

Molče mu je podala šopek, orošen s solzami. Odšla sta zopet v hišo. Tone je sosedovim še vsakemu stisnil roko v slovo in odhitel domov. Zgodaj zjutraj, ko se je komaj na vshodu rdečila zarja, poslovil se je še od svoje dobre matere, sedel na voz in se odpeljal v tuji svet. (Konec.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

(Dalje.)

62. „Pobratimija“ ustanovljena. Novo življenje. V boj!

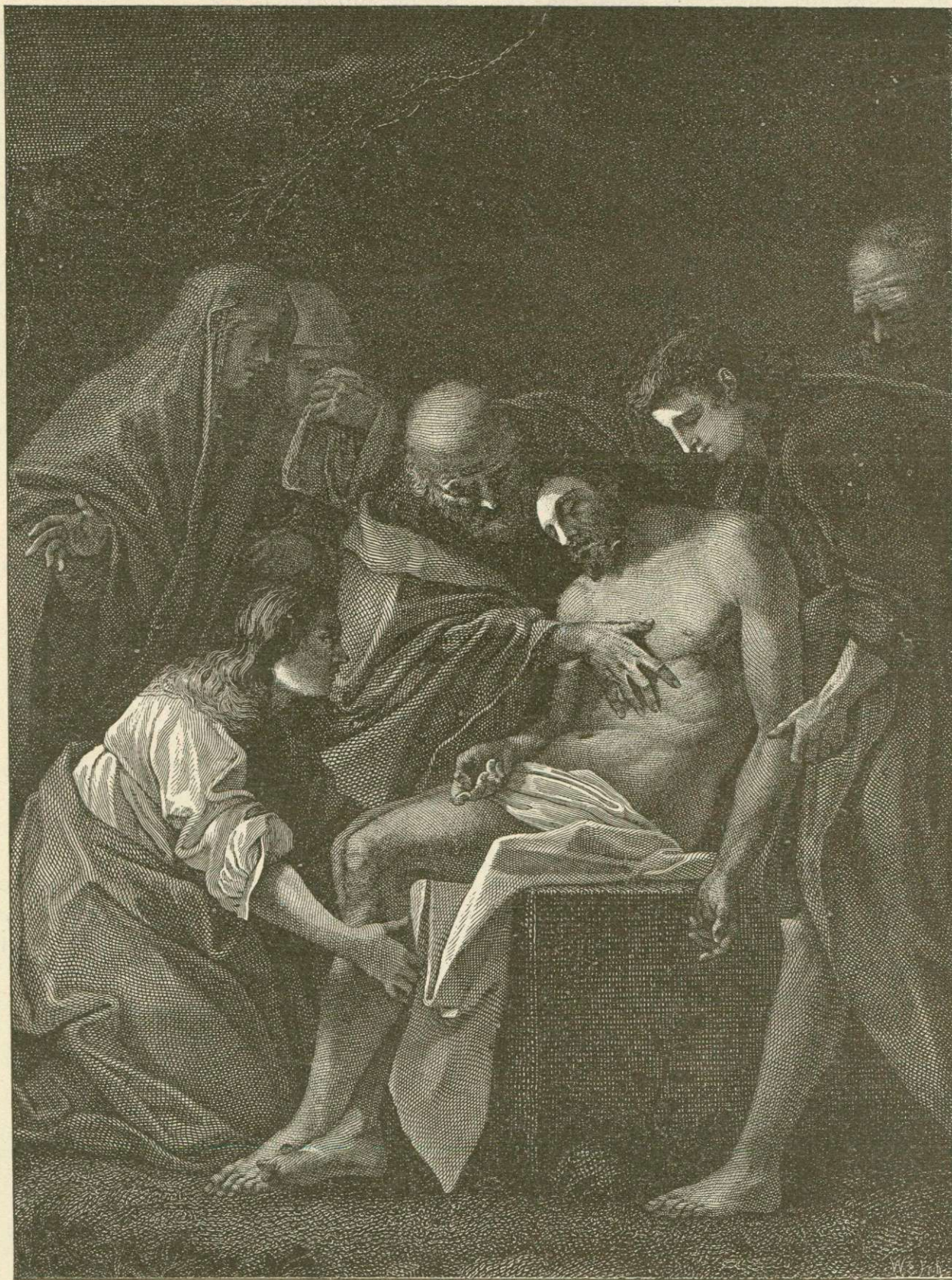
... vinotoka ... (VII. gimn. razr.)

Predragi prijatelj! Kakor vidim iz Tvojega poslednjega pisma, Vi dijaki tam doli v Novem mestu dremljete in spite liki kralj Matjaževa vojska sredi Triglava; hej, da si v Ljubljani,

to bi videl življenje! Tako veselo še ni bilo kakor letos, v sedmi šoli. In zakaj? Osnovali, ustanovili smo takoj v začetku šolskega leta tisto, po čemer sem hrepenel že davno, — društvo, v katerem se na skrivnem shajamo ter vadimo v vseh potrebnih rečeh, zlasti pa v pisateljstvu. Pomisli, nič manj nego sedemnajst nas je udov tega društva. Včeraj po-

poldne, ker je bila sobota, smo imeli sejo in sicer prvo. Zbrali smo se v bolj zakotni gostilni „pri Svitu“ za Ljubljano. Prihajali smo od raznih strani posamezno tako, da nas

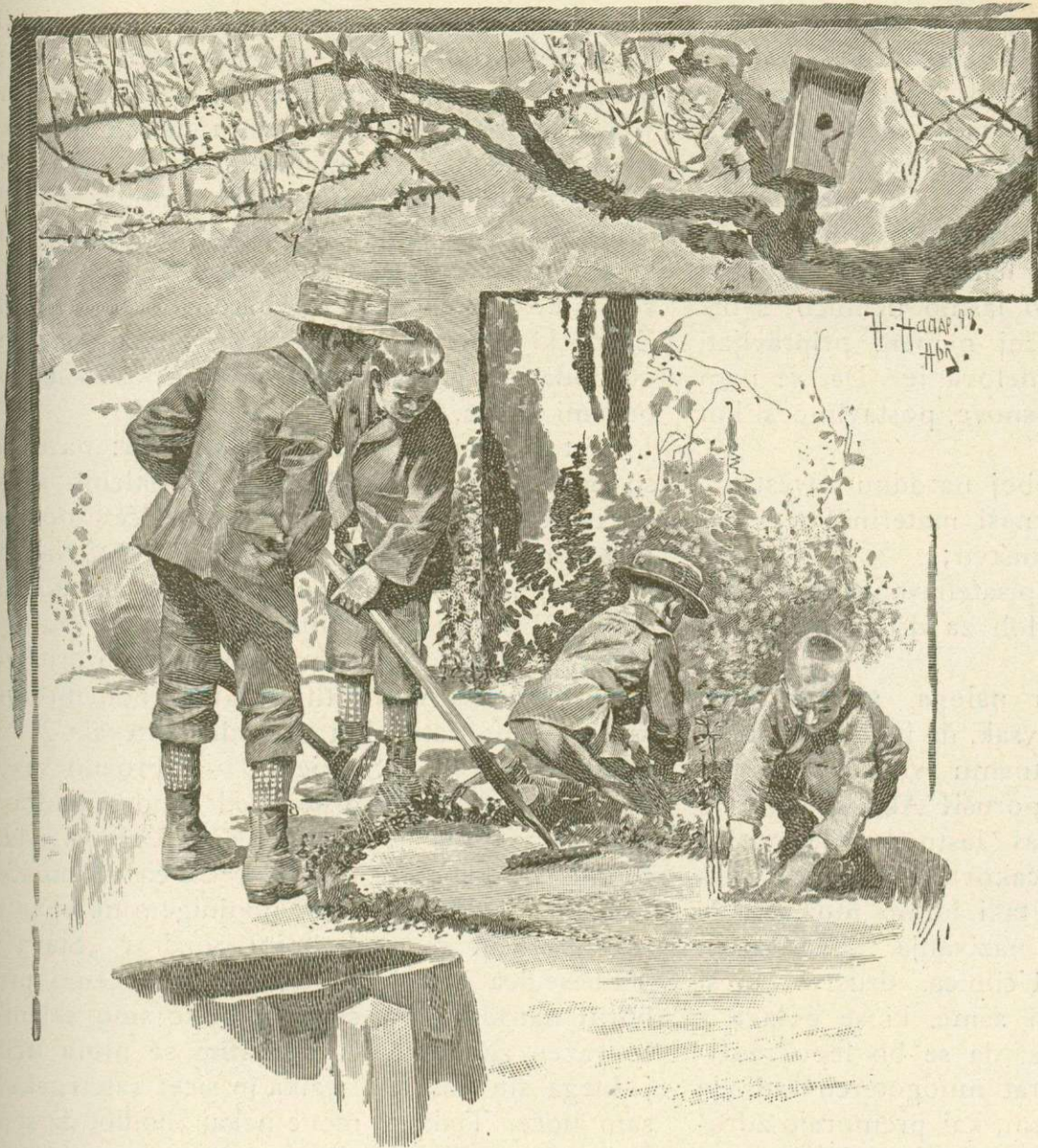
ni mogel živ krst zavohati. Ko smo [bili vsi zbrani, določili smo najprej, kakšno ime dajmo novemu društvu. In bili smo skoro vsi jedne misli, da se imenuj društvo „Pobratimija“, mi

Kristusa devajo v grob.

pa „pobratimi“. Kaj ne, krasno ime? In ta zavest: z menoj se bori drugih šestnajst tovarišev — pobratimov za iste vzore, — kako naj ti ne povzdiguje duha, ne tolaži in krepi?

Drugo opravilo je bilo to, da smo si izbrali vsak svoje društveno ime, s katerim se bomo med seboj klicali. Zbral si je je vsak po svojem vkusu. Prepričan sem, da Te zanima, zato Ti

Mladi vrtnarji. (Risal H. H.)

jih napišem. Najprej Ti povem svoje; vzeto je iz kraljedvorskega rokopisa, glasi pa se: Záb o j. Ko sem si je izbiral, bile so mi v mislih vrstice:

V lesu črnem se dviguje skala,
In na skalo stopi silni Záb o j,
Na vse kraje gleda po deželi,
Pa nad vsemi kraji se užali
In zajoka s plačem golobinjam.

Drugi pa so si dali ta-le imena: Rosín se bo zval Milislav, Kralj — Deján, Slavinec — Dobroslav, Penko — Ivo, Sušán — Sámo, Pavlovščak — Žarko, Žanjec — Rajko, Umen — Dragič, Purnik — Stajič, Cokljár — Zoran, Zagozdnik — Tugomer, Kropnik — Čestmir, Domen — Obilič, Hinko — Miloš, Perovec — Bogdan, Zagorec — Vseslav. Pobratimska imena so bila dobljena, seja se je lahko pričela. Vedeli smo, kdo bode izpregovoril prvo besedo; saj nam je bil vsem znan oni, ki nas je najbolj nagovarjal za to društvo, zbiral in navduševal, — pobratim Sámo. In Sámo je res

„Dom in svet“ 1897, št. 8.

vstal ter dal zname-nje, da hoče govoriti. V trenutku je bilo vse mirno. Ta pobratim, Josipe, ima res nekaj Sámovega duha v sebi; značaj ima trdnejši ko mi vsi drugi. Vse, kar govori, je dobro preišljeno; po poti, ko gre iz šole ali v šolo, vedno misli, misli. Finega vedenja ga ni skrb, celo smešno se mu zdi. Mnogo izmed nas se je že domenilo, da se pričnemo še ta mesec učiti plesati, — Sámo ne, načelno ne. On hoče ostati — original. Vsi drugi smo popustili kolikor toliko svojo domačo izreko, — Sámo ne, načelno ne. Vsi drugi občujemo z Nemci, zlasti letos, ko smo združeni vsi v enem razredu in je samo jedna sedma, — Sámo ne, in ni je še izgovoril nemške besede brez potrebe, in sicer načelno ne. Tak je

naš Sámo. Dobro vemo, da tako ko on nihče izmed nas ne ljubi svoje domovine. Zato je bilo tudi čisto naravno, da je on dobil prvo besedo. Bledo lice mu sicer ni žarelo pri govoru, toda oko, oko — to je govorilo! Govoril pa je nekako to-le:

„Tovariši, pobratimi! Svet nas zove v obče, nadepolno mladino. Se-li mi izkazujemo vredne tega nazivanja?! Vzvišen poklic, velika naloga, mnogo dela nas čaka v naši bodočnosti, in zgodaj se je treba za to pripravljati. — Na bodoče naše življenje nas pripravlja šola. Toda izobraževanje v šoli ni vsestransko. V šoli se opušča to in ono, kar bi bilo marsikomu velike važnosti v življenju. Šola nas vodi — bodi mi dovoljen smeli izraz! — do kruha, ali do stanú, čegar dolžnosti nam bo vestno opravljati. Toda pesnik nam kliče:

Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
Kar more, to mož je storiti dolžan!

Človek mora delovanje svoje raztezati kolikor toliko tudi preko mej svojih stanovskih

dolžnostij. In tu nas čaka velikanski delokrog. Obširen vinograd nam bo izročen v obdelovanje. Dela je dosti povsod, toda jaz imam v mislih tukaj zlasti naš narod, katerega buditi in voditi k blaginji nam bodi resna naloga. Gotovo se je treba na tako imenitno nalogo vestno pripravljati. Na to lepo misel smo prišli v začetku tega šolskega leta in v ta namen si hočemo osnovati svojo lastno učilnico, svoje društvo, ki imej ta občni namen, pripravljati nas na bodoče naše delovanje. Da se nam uresniči ta lepa naša osnova, postavimo si kot cilj nastopne točke:

1. buditi si med seboj narodno zavest;
2. vaditi se v lepi naši materinščini;
3. uriti se v govorništvu;
4. izobraževati se v pisateljstvu in kritiki;
5. pripravljati se sploh za družabno ali socialno življenje.

Krasen cilj, krasna naloga, ako se nam uresniči! Prizadevaj si vsak, da jo zvrši! Danes polagamo temelj imenitnemu svetišču; glejmo, da se nam nikdar ne poruši! Ako se nam ta lepa nada uniči vsled naše lastne krivde, potem narod nima od nas pričakovati — ničesar. Kakoršni smo mladeniči, taki bomo možje. Storimo se torej vredne nazivanja: „nadepolna, nadebudna mladina!“ Učilnica, društvo, ki si je sedaj snujemo, bodi seme, ki se polaga v zemljo; skrbimo za nje, da se bo lepo razvijalo, da bo rodilo enkrat mnogoteri sad, da pokažemo svoj čas ljudem, kaj premorejo združene moči in trdna volja. In slednjič ko stopimo med svet, ko bo vsakdo izmed nas po svojih močeh deloval za občni blagor našega naroda, tedaj se bode kazal blagodejni sad našega sedanjega truda.

Na delo torej, ker resnobni so dnovi,
A delo in trud nam nebo blagoslovi!“

Vsi smo sprejeli z navdušenjem Sámov govor: nekateri so mu ploskali, drugi glasno pri-
trjevali, meni pa je prihajala v spomin ona pesem Jenkova o prvem slovenskem kralju Sámu, v kateri pesnik med drugim kliče:

Rad na tvojo, hrabri Sám,
Črno bi pokleknil jamo,
Prst poljubil, ki pod njo
Hrabro ti leži telo.

Tam, klečé nad tvojo rako,
Sebi bi ljubezen tako,
Kakoršno si ti gojil,
Rad v želeče srce vlil.

Nato smo volili predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in korektorja, ki bo imel skrb zlasti za literarno delovanje pobratimov. Volitev se je dovršila brzo. Za predsednika smo si izbrali Zorana, ki se je takoj za-

hvalil za izkazano čast in zaupanje ter obljubil, da bode skrbno vodil seje in društvo ter ostro pazil, da se bodo izpolnjevala društvena pravila. Podpredsednika smo mu dali Stajiča, ki je tudi rad sprejel izvolitev ter se zahvalil. Gledé na tajnika nismo bili v zadregi: kdo je sposobnejši od Sama? Soglasno, z navdušenjem smo mu izročili ta častni posel. Sprejel ga je s kratko zahvalo. Blagajnikom smo izvolili Žarka, ki je praktiški človek in zna z denarjem gospodariti. In za korektorja so postavili pobratimi mene.

S tem pa seja še ni bila končana; na vrsto so prišli še raznovrstni predlogi. Sklenili smo, da bodemo plačevali po 20 novčičev udnine mesečno, od katere se izroči 12 novč. „Narodnemu domu“ v Ljubljani, 8 novč. pa porabi za društvene potrebščine. — Drugi predlog: „Govorimo vedno pravilno slovenščino v društvu in drugod; za vsako tujko, ki jo bodemo slišali iz ust pobratimskih, se bode zahtevala globa jednega novčiča.“ Sprejeto. — Sprožilo se je dalje vprašanje, kako se med seboj pozdravljajmo? „Servus“ je že prevsakdanji, ter navaden že med „barabami“, „na zdar“ ni čisto domače, „Bog te živi“ je predolgo; po dolgem ukrepanju smo določili za medsebojni pozdrav „Slava!“ Ta besedica izraža vse, ker slavo hočemo priboriti narodu in — sebi. Slednjič smo sklenili še važen zakon: vsak pobratim se mora učiti jednega slovanskega jezika in sicer kateregakoli sam hoče. Tedaj je mene nekaj zbudilo, da sem vstal ter predlagal, da se učimo vsi ruščine, jezika slovanskega, ki ga govori največ Slovanov, ki ima največjo in najlepšo prihodnost, jezika, o katerem je veliki Turgenjev napisal krilate besede: „V dnevih dvomov, v dnevih grenkih premišljevanj ob usodi svoje domovine — si ti jedini moja opora, o veliki, mogočni, resnični in slobodni ruski jezik!“ Uspeh mojega utemeljevanja je bil ta, da se je dvanajst pobratimov odločilo za učenje ruščine; ostali pa so rekli, da se poprimejo češčine.

S tem smo bili s predlogi pri kraju. Predsednik vpraša, če ima kdo izmed pobratimov morda kak spis pripravljen, ki bi ga prečital? Oglasi se Tugomer, ki prebere prvo poglavje izvirne povesti: „Županova hči“. Kritikovali jo bodemo tedaj, ko bo prebral vso. H koncu prebere še Dobroslav pesmico „V boj!“, ki je vsem brez izjeme vrlo ugajala. Kritikovali smo jo: Zoran, Dejan, Čestmir in jaz. Vsi pohvalno. Ne morem si kaj, da Ti je ne bi pripisal.

V boj!

Daj, brat, podaj rokó,
Da srce zvesto bo,
Na boj, na boj gremo!

Ne v boj krváv pestí,
Ni v boj, ki cvet morí,
Na boj, da svet živí!

Za pravdo pevec poj,
Za pravdo vsakdo stoj,
Nikogar se ne boj!

Za svete pravde rast
Goreča sveta strast,
Največja možu čast!

Najbrže jo bode Zorán. ki je muzikalno
jako nadarjen, uglasbil in potem bo ta pesem
— naša marzeljêza!

Za prihodnjo sejo, ki bo po 14 dneh, smo
obljubili spise v vezani ali nevezani besedi:
Ivo, Stajič, Zoran, Tugomer (dalje), Dobroslav,
jaz. Pozno v mraku smo se razšli od „Svita“
v temo. Sedaj pišem vsak večer roman: „Za
trenutek radosti — tisoč dnij žalosti.“ Do pri-
hodnje seje moram imeti vsaj deset poglavij.
Zato oprosti, prijatelj, da končam. Kako rad bi
Te videl med pobratimi! Z Bogom!

Tvoj

Ivan.

Miserere . . . !

Zaprl se bodem v samostan,
Odrgal se od vsega svéta,
Kesanje vzbujal noč in dan,
Premišljeval pretekla leta.

In kadar bodem rešen spon,
Ki zdaj držé se duše moje,
V kapeli samostanski zvon
Turobno-milo naj zapoje.

In bratje naj me položé,
Odetega v spokorno krilo,
Med štiri jelkove deské
In v hladno me spusté gomilo.

A glasno prej naj zapojó,
V tolažbo zatopljeni vere,
Da čuje daljnje jih nebó,
Da čuje Bog jih: Miserere . . . !

Anton Medved.

Srcé.

Oh, káj misliti, čutiti
Mora sléharo srcé!
Oh, kaj mora vse prebiti,
Predno v črno zêmljo gré!

In ko léže pod gomilo,
Ali misli, čuti kdó,
Kaj je mislilo, čutilo
V jami zdaj srcé hladnó?

Smrtni dan — brezupno vpitje,
Dan pogrebni — jok v očeh,
Žal spomin, ko grob zakrit je,
Dolgčas, hladnost, zopet smeh.

Ta in oni čez gomilo
Stopi — kdo se méni kaj,
Kaj je mislilo, čutilo
To srcé, ki gnije zdaj!

Anton Medved.

Molitev.

O Bog, ki daješ srečo
V dejanjih in pokojen čut,
Ki vzbujáš misel spečo,
Da k Tebi razvijè perut!
In predno se obrne vès
Od Tebe duh, že čuti kès.
Ponižen v zapuščenem koti
Premišlja o storjeni zmoti.

O Bog, ti varuj tudi
Breznádejnih trenutkov nas,
Ko duh se bolen zgrudi,
Obsoja, kolne prèšli čas,
Od divjega kesà razdrt,
S seboj in svetom vsem razprt
Ne najde druge rešnje poti,
Kot pot široko — k novi zmoti.

Anton Medved.

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Pri porotnem sodišču.

Leta 1850. 11. listop. se je v Celju začela porotna sodba, prva v Slovencih in v občje v Avstriji. V dvorani tukajšnje „grofije“ je govoril najpreje predsednik porote vitez Ludovik Azula, sovetnik višjega deželnega sodišča, in državni pravdnik dr. Herman Mulley v nemškem in slovenskem jeziku, višji državni pravdnik Franc Reiner pa samo v nemškem o važnosti porotnega sode — množici slovenskih kmetov, ki so od vseh strani prihrumeli, da vidijo čudni prizor, ter so strmé poslušali to vršečo se obravnavo. Obravnavalo se je pa slovenski in nemški, in poročilo pravi, da se je predsednik jako praktično izražal v slovenščini, kar je bilo za tedanje razmere res jako težavno. Zagovornik dr. M. Foregger je zagovarjal nemško, ker so se porotniki baje izjavili, da so večči nemškega jezika.¹⁾

Slovenske igre v gledališču.

V celjskem mestnem gledališču je v prvi polovici tega stoletja večkrat igrala zlasti kaka tuja potujoča gledališka družba, seveda le nemško. Prvi slovenski glas se je slišal v njem dné 12. listop. 1848., ko sta se zapeli dve slovenski pesmi: „Zakonski prepír“ in „Moje želje.“ Besedo je vodil knjigotiskar in mestni odbornik Janez Jeretin, pomagal pa Kaindelsdorfer, predstojnik ubožnega društva.

Isti Jeretin, ki je bil odločen Slovenec, sprožil je pa nadalje tudi blago misel slovenske igre v Celju ter je tukajšnje Slovence razveseljeval ž njimi v letih 1849. do 1852. Po njegovem napotku in pa po prizadevanju Drobničevem so tedaj igrali diletanti v mestnem gledališču te-le slovenske igre: „Županova Micka“, kratkočasno igro, 16. kim. 1849; „Dobro jutro“, veselo igro, 30. listp. 1851; „Golfan stárec“, kratkočasno igro, 14. grudna 1851; „Tat v mlinu“, burko, 1. prosinca 1852; in zopet igro „Županova Micka“ 7. sušca 1852.²⁾

„Ravnitelj vseh teh iger, po kojih se je toliko ubožcem pomagalo, je bil tiskar Joanez

Jeretin“, veli Ig. Orožen (Cel. Kron. 226). Davorin Terstenjak pa pravi (Zora 1872. 146): „Drobnič je vse te igre sam uredil, bil regisseur, učil igralce deklamovati, držanje in obnašanje v njihovih rolah, z eno besedo duša glediščnim predstavam. On je tedaj na Štajerskem bil prvi mož, ki je hram slovenske Taliije odprl.“ — Tudi Drobničeve igre, katere je on poslovenil, kakor: Kotzebuevi „Dvoboj“ in „Raztresenca“, igrali so dijaki pod njegovim vodstvom. „Najiskrenejši prijatelj slovenske Muze, dasi rojen Nemeec, je bil njegov učenec Vikt. Leitmeier (pozneje državni pravdnik v Ljubljani); ta bogato nadarjeni mladenič je igral izvrstno v slovenskem gledišču celjskem.“

„Mesto Celje je še takrat bilo bolj národno nego sedaj, in več vrlih mestjanov in mestjank ni se sramovalo pomagati pri slovenskih igráh“ — završuje Terstenjak. In prav verjetno je, kar piše „Domovina“ 1893. 9. o slovenskih predstavah v celjskem gledališču, omenivši po „Celjski kroniki“ one ravnokar navedene: „Mnogo iger pa se je gotovo igralo, katere niso zabeležene; kajti vpisovale so se le one, ki so bile prirejene v dobrodelni namen. Če pomislimo, da takrat niso prirejali redno iger niti slovenskih niti nemških, smemo reči, da so bile slovenske igre gosteje nego nemške. Umevno je to tudi samo ob sebi; kajti Kronika celjska nas podučuje, da so bivali vedno v večini Slovenci v Celju.“

Tako je bilo torej s slovenskimi gledališkimi predstavami v Celju v sredini našega veka.

Od tedaj pa se je tukaj s slovenskim igranjem prenehalo za dolgo, dasi je sedanje celjsko mestno gledališče sezidano na občinske troške, torej tudi iz doklad, ki jih plačujejo slovenski davkoplačevalci. Le kratko črtico nahajamo o naslednji dobi. V „Novicah“ 1. 1862. se namreč (str. 110) omenja v dopisu iz Celja, da je tu 24. dné marcija gčna. Link med drugim zapela tudi „Mila, mila lunica“, in — „gromovito ploskanje in živio-klici so pozdravili vrlo pevkinjo, da je morala dvakrat ponoviti . . .“

Vendar igre slovenske v mestnem gledališču celjskem ni bilo blizu petnajst let nijedne več. Dné 16. grudna 1866 pa so igrali čitalnični igralci po trudu Edvarda Jeretina, sina Janezovega, v gledališču dve slovenski šaloigri: „Bob iz Kranja“ (iz češčine po dr. J. Bleiweisu predelano) in „Le naravnost“ (po Mat. Kožélu

¹⁾ Ig. Orožen Cel. Kronika; „Domovina“, 1891. 5.

²⁾ „Županovo Micko“ so, kakor se pravi, igrali tudi v kneziji (t. j. v hiši „grofiji“) tu že pred nekimi 50 leti, javlja nam Ig. Orožen 1. 1854. — torej v začetku sedanjega stoletja.

poslovenjeno). Igralo se je na korist bolnišnice. Med igralci so bili: profesor Fr. Hafner, Edvard Jeretin, pa gospa Helena Kapusova in gčna. Tonika Miheljak.

„Ta dan“ — pravi dopisnik v „Novicah“ št. 52. — „16. grudna 1866 bil je za celjske domoljube nenavadno zanimiv in vesel, pa tudi za naš narodni živelj jako važen večer, ter je zato vreden, da ga v spomeniku našega narodnega početja posebno zaznamujemo.“

No, to je bila pa tudi poslednja slovenska predstava v celjskem gledališču.

Celjska čitalnica.

Že na novega leta dan 1. 1851. so bili ustanovili neki domoljubi v Celju, največ s prizadevanjem J. Drobniča in Fr. Hrašovca slovensko čitalnico, ki je pa čez pol leta zopet nehala. Njene knjige in novine so dobili tukajšnji gimnazijski dijaki.¹⁾

Dobro deset let pozneje pa je bila osnovana celjska čitalnica z boljšim uspehom. Utemeljili so jo sedaj na mnoge želje iskrenih rodoljubov v mestu in v okolici štirje možje: Dr. Štefan Kočevar, c. kr. okrožni zdravnik; Ivan Žuža, lastnik premogovnikov; Franc Kapus, trgovec, in Andrej Pirnat, rudarski uradnik.

Dné 20. listopada 1861 je c. kr. namestništvo v Gradcu potrdilo društvena pravila, in dné 16. sveč. 1862 je bila čitalnica v Celju slovesno otvorjena. Navzočih je bilo ta večer mnogo gostov iz Ljubljane, med njimi dr. J. Bleiweis, iz Maribora člani ondotne čitalnice, iz Celja seveda domačinov in iz celjske okolice posebno iz Žalca: vseh vkup nad dvesto oseb raznih stanov in obojega spola, od mestnega župana in opata do prostega kmeta in težaka. Pozdrav pa sta poslali pismeno čitalnici tržaška in varždinska.²⁾

Dr. Kočevar, prvi predsednik nove čitalnice celjske, je govoril tedaj pri otvoru slovesni govor, v katerem je rekel: „Pred letom še nikdo mislil ni, da bi kaj takšnega v Celju mogoče bilo. Nenadoma pokaže se misel čitalnice kot migljajoča zvezdica na našem obnebj, — in uresniči se društvo. Tak hitro deluje ljubav do slovenskega jezika; to je sila narodnega čutja. Srce mi veselja igra, ako premislim, da naš narod takošno čutje ima. Spominjam se še dobro onega časa, kadar je le pet ali šest domoljubov v celi štajerski Sloveniji bilo. Oj, kako žalostno je takrat bilo! — Ali sedaj je vse drugač. Tolika množina domoljubov, ki smo se tukaj sošli, dokazuje, da naš narod nima

samo sebičnih ljudi, ampak da je za žlahno čutje sposoben, da je za veličastno djanje pripraven, in da ima moč svojo narodnost varovati...“ Zatem pa je pobijal naših nasprotnikov in sovražnikov krivo očitaje, češ da je čitalnico izplodila zlobnost, da so Slovenci osnovali čitalnico zato, da razderó tukajšnjo kazino, ter da bode čitalnica napravila svajo ali razpor med meščani itd.

A dr. Bleiweis (katerega je Kočevar posebe pozdravil in ogovoril kot „prvega podpornika slovenske literature“), posestrimo v imenu čitalnice ljubljanske pozdravljajoč, priporočal je celjski čitalnici pred vsem odločnost, složnost, národno značajnost in varčnost. In posebe je še rekel nato v svojem listu str. 69 ob onem začetju čitalnice celjske: „Res! ta večer je bil „Novicam“ najveselejši god, kar so jih doživele v preteklih 19 letih. Nikdar ga vrednik ne bo pozabil.“ Davorin Terstenjak pa je zložil svečanostno pesem „Prisega“, ki jo je deklamoval o čitalnice otvoritvi prof. Hafner.¹⁾

Celjska čitalnica je izprva jako dobro napredovala. Štiri mesece po rojstvu svojem je že štela 130 udov, in začetkom leta 1865. baje okoli 200 udov. Pristopali so k njej tudi kmetje iz bližnje in daljne okolice celjske, med katerimi naj se tu omenita dva Téharčana, Anton Grábič „pesnik“, in sadjar Franc Bizjak.²⁾ A veselica za veselico, „beseda“ za „besedo“ se je vršila v njenih sicer bolj skromnih prostorih več let, kakor nam o tem pripovedujejo dotični dopisi v „Novicah“ o rodoljubnih zabavah v čitalnici celjski.

„Da bi se pa národnost med našim ljudstvom še bolje budila, pač bi živo trebalo gledališč, kjer bi Slovenec tudi slovenske besede slišal na odru. Saj nam pričajo minula leta, kako hrepeni naše ljudstvo po takih zabavah“ — pripomnil je v „Novicah“ 1862 str. 110 dopisnik iz Celja. Res so si tudi napravili celjski Slovenci v svoji čitalnici malo diletantsko gledališče, kjer so o raznih prilikah tudi igrali.

Pravi buditelj in vodja teh gledaliških predstav v čitalnici je bil sedaj Edvard Jeretin, vredni sin in naslednik svojega očeta. On je urejal vse čitalnične igre ter sploh bil duša pri vseh slovenskih veselicah v Celju. Poleg njega se morata med čitalničnimi igralci in igralkami iste dobe imenovati še njegova gospa Ana Jeretina in čitalnice soustanovnik Fr. Kapus s svojo soprogo. — Blag jim spomin!

¹⁾ Tiskana je v „Novicah“ 1862 str. 68.

²⁾ Med tedanjimi udi tega slovenskega društva pa jih nahajamo tudi takih, ki so bili pozneje hudi nasprotniki našemu narodnemu napredku, n. pr. Traun, Kreuzberger, bratje Herzmanni, Regula, Drolz, Kosta, Wambrechtsamer, dr. Schurbi sen., Wogg, Schmidl, Frid. Mathes idr.

¹⁾ Cel. Kronika; Zora 1872. 146.

²⁾ Novice 1862 str. 67.

„Slava pa še“ — kličemo naposled s poročevalcem o zadnji igri slovenski v celjskem mestnem gledališču — „slava pa še tudi dr. Kočvarju, našemu starešini, kateri je prvi modro spoznal važnost javnega gledališkega igranja, in kateri je celjske Slovence (od 1851 do 1883) sploh tako modro vodil, da so zmernim korakom pa odločno čim dalje bolje pomikali se k narodnemu cilju in koncu, k duševni omiki na prirodni podlagi domačega jezika!“

Celjanov národnost.

„Cilli eine urdeutsche Stadt?“

Südsteirische Post 1895. 62.

„Zgodovinsko je dokazano, da je Spodnji Štajer in ž njim mesto Celje slovensko.“

Domovina 1895. 20.

V knjižici „Fremdenführer von Cilli und Umgebung. Von Baron Thalherr, Cilli. Verlag von Theofil Drexel, 1875“, čita se na str. 4: „Die Bevölkerung der Stadt Cilli ist durchaus deutsch nach Sprache, Sitten und Gebräuchen, wenn auch nicht ganz nach Abstammung.“ To je: Prebivalstvo mesta Celja je povse nemško po jeziku, nravih in običajih, ako tudi ne prav po rodu. — Tako pred dvajsetimi leti, in to po izjavi Nemca samega.

V najnovejši dobi in o neki posebni priliki (ko so se potegovali naši državni poslanci za slovenske vsprejemale v nižjih razredih celjske gimnazije) pa so začeli nekateri Celjani z velikim hruščem in truščem trditi in svet uverjati, da je Celje izvorno nemško mesto: „Cilli ist eine urdeutsche Stadt“ — ter že od nekdanj nemška posest in last, kamor se baje sedaj hočejo vsiliti Slovenci. Pristaši njihovi seveda priglašujejo takim glasilom ter tudi podpirajo iste nakane in težnje.

No, da prav ocenimo to trditev o nemštvu v občé, a posebe o pranemštvu celjskih meščanov, ozrimo se malo v povestnico ter pogledjmo v tem

Celje pred polovico veka.

Kakšne so bile v Celju jezikovne in narodnostne razmere v prvi polovici našega stoletja, o tem se nam podaje v listu „Südsteirische Post“ 1895. 62 ta-le poučni razkaz:

V dvajsetih in tridesetih letih tega stoletja je štelo Celje s svojimi tremi predmestji kakih 3000 stanovnikov v 215 hišah. Tedanji lastniki hiš se lahko razdelé v jezikovnem obziru primerno na tri vrste. V prvi vrsti imamo — Slo-

vence, t. j. one, katerih občevalni jezik je bil slovenski in izmed katerih se jih je le malo moglo za silo pogovoriti v nemščini. Taki hišni posestniki so bili v mestu: Zupan, Stergunšek, Mernik, Derča, Depovšek, Žnidar, krčmar Pipan, Rjavi Jozel, Zorman, Gorjanec, Kranjc, Weber Valent, Janc, Weber Anton, Mikič, Bertancel, Turnšek, Smeh, Čuvan, Kožel in Majhenšek, pa v predmestjih: Lubej, Šentak, Glinšek, gostilničar Boštjan, Zakovšek, Žepenšek in Gaberšek.

V drugo vrsto lastnikov hiš štejejo one Nemce, kateri niso bili v Celju rojeni, a so se tukaj naselili in tukaj priučili slovenščini komaj toliko, kolikor jim je bilo najpotrebneje. Taki so bili: lekar Baumbach (preje Ferjančič), trgovec Kaindelsdorfer, steklar Trauttvetter, tabakarnar Mathes, gostilničar Beltram, profesor Kittl, suknar Hofmann, Wittmann, Hecht, Plentl, Westermaier, Geiger, Merschon, Erhardt, Leitmaier, Nekermann, Wagner, Lassnigg, Siebenbürger, Paul Maurer, Röst, krojač Hofman, morda tudi pekar Wokaun (baje iz Nemčije? a so tudi na Pohorju Vovkani).

V tretjo vrsto spadajo naposled ostali hišni gospodarji, ki so ponajveč govorili oba deželna jezika, nemški in slovenski. Med imenitnejšimi meščani te vrste so bili rodom Slovenci, kateri so se tu v Celju udomili: kožar Zabukošek iz okraja Zaloga, katerega pet sinov je postalo hišnih posestnikov in obrtnikov v Celju; Zima p. d. Urban, pek, bržčas Kranjec, trije njegovi sinovi so bili zatem pekovski mojstri v Celju; irhar Herzman iz Laškega trga, kjer sta bivala tudi že njegov oče in dedec; tesarski mojster Stepišnik iz Trnovelj pri Vojniku; Jeretin, gostilničar, iz Babnega v celjski okolici; trgovec Rakuš, zarojen sém z Murskega polja, kjer še sedaj živita Rakuš in Rakuša; trgovec Sunko iz tedanjega mariborskega okrožja; kirurg Ipavic in gostilničar Omerzu, oba iz Kranjske; Bočinek iz slovenjegraškega okraja.

Da se o stvari bolje poučimo, opomniti nam je še to-le:

V preje omenjeni dobi se je služila v celjski opatijsko-mestno-župni cerkvi kakor že od nekdanj in pozneje zmerom služba božja, t. j. propoved in krščanski nauk, slovenski. K tej slovenski službi božji so redno prihajali celjski meščani in meščanke ter so bili ob nedeljah in praznikih pri njej okrožni glavar s svojimi komisarji kakor tudi mestni župan z občinskimi svetovalci vsi skup.

Nemška služba božja, sveta maša z blagoslovom in nemška predika, ki so jo bili uvédli pp. minoriti nekako v XVIII. veku, vršila se je zatem, ko je bil leta 1808. samostan nehal, od leta 1811. vsako nedeljo, razven šolskih počitnic, v prejšnji minoritski cerkvi, sedaj tako imenovani

nemški; a pravi Nemci so le slabo zahajali k njej.

V celjskem gledališču so igrali diletantje še v letih 1849.—1852. ob raznih prilikah slovenski in občinstva je bilo vse polno ne samo rodoljubov, ampak tudi drugih; pa pri nemških igrah se je pevalo tudi slovenski in vse je hvalilo domače petje.

Takšne torej so bile v Celju razmere gledé na jezik in narodnost v prvi polovici sedanjega stoletja, in to, pomni, v dobi, ko se je v tedanji za Marije Terezije ustanovljeni nemški glavni šoli, v kateri je bil slovenski jezik pod kaznijo prepovedan, že več desetletij zajedno z vlado uradnikov vred delovalo na ponemčevanje celjskega mesta in okoliša.

Kaj in kako je torej s trditvijo, da je Celje pranemško mesto?

Leta 1849. 13. vinotoka so celjski meščani: Vincenc Gurnik, poštar in velitelj narodne straže, Franc Herzman, usnjar, Tomaž Grilc in Janez Tapainer, pivar, in pa ptujski kapelan D. Terstenjak ponesli ministru notranjih stvari na Dunaj prošnjo štajerskih Slovencev, naj bi okrožna vlada bila v Celju, ne pa v Mariboru. In v tem pismu se veli izrečno m. dr.: „Cilli hat den Charakter einer slavischen Stadt.“¹⁾

In tako je!

Zgodovinski je dokazano, da kakor je južni Štajer slovenska zemlja, tako je tudi Celje slovensko mesto. „Do leta 1848. tudi nikdo ni tajil, da je Celje slovensko — pripomenja „Domovina“ 1895. 20. Po l. 1848. je jelo počasi padati to prepričanje; vendar nikomur ni prišlo na misel, da bi trdil, da je Celje nemško mesto, nemška last. Vse delovanje mesta in tudi prvi poslanci potrjujejo to resnico. Šele kasneje, ko so zadobili t u j c i, i n o z e m c i veljavo in tudi za kratek čas vladno krmilo v roke, jela je hiba, ki je bila prizadeta koncem osemnajstega in začetkom devetnajstega veka Avstriji — takrat rimskemu cesarstvu — proti Slovanom, nekoliko uplivati. Ljudje, katerim je šlo le za kruhek, pozabili so narodno dolžnost, pozabili, da jih je rodila mati slovenska, in nastopili so pot proti lastni svoji krvi, lastnim očetom, materam, bratom in sestram ter trdili s tujci vred laž, da so sinovi nemške krvi, in naredili slovensko Celje za nemško mesto. Kruta sila je zamorila pri večini naših sinov pravi narodni čut in jih zmehčala, da so tulili nezmisel o nemškem Spodnjem Štajerju in razvpili biser slovenski — Celje — za nemško mesto. Ta greh je podedovalo tudi mnogo mnogo potomcev. Tem zapeljancem se je pridružilo še nemško lažiliberhalno — bolje rečeno — židovsko časopisje;

in tako so raztrobili po celem svetu gorostasno nezmisel, da je Celje nemško mesto, nemška last.“

Nu, pogledjmo pa vendar tudi, kako je

sedanje „nemško“ Celje.

Med ostalim je bil v celjskem listu „Deutsche Wacht“ 1892 nekje podlistek: „Zeugnisse über den deutschen Charakter der deutschen Stadt Cilli“. V tem spisu (pripominja zopet „Domovina“ 1892. 3.) so iznašli gospodje nekaj, kar jih tolaži, in to so napisi na grobnih spomenikih; potem imenovanje ulic, trgov in napisi tvrdk. Našteli so nekaj imen dobro in slabo stoječih firm ter s tem hoteli dokazati, da je Celje nemško mesto in da je večina prebivalcev germanska. „No (pravi naš list), pustimo jim to veselje! A svetujemo pa jim, naj bi vprašali gg. Wallanda, Hummerja, Wogg & Radakovitza, Hojnika, Pospichala, Pelleta, Koroschetza, Kollaritscha, Kovatschitscha itd., v kateri staronemški vasi jim je tekla zibelka in katere pragermanske izreke jih je učila mati izgovarjati. — Primera, da Francoz ne bo pisal in predstavil nemškega imena uličnega v nemškem mestu v francosko, in da nasprotno ne bo storil tega Nемец v kakem francoskem mestu, je ob sebi razumna. A nepopisljivo brezmiselno je to primerjati potem k Celju. V Celju je 95⁰/₁₀ prebivalcev, ki popolnoma dobro razumejo slovenski, in večina teh je gotovo prej govorila slovensko ko nemško, — ker Nемец se itak težko priučil kakemu drugemu jeziku. — Da imajo v Celju ulice in trgi samo nemške napise, je žalostno, a nikakor pa ne dokaz, da bi bilo zaradi tega Celje nemško mesto.¹⁾ Zahvaliti se imamo mnogo našim uskokom, da je tako; a tudi za te pride plačilni dan. Mi pa smo trdo prepričani, da pravica bode zmagala!“

„Domovina“ 1892. 4. je nadalje priobčila imena po koledarju: „Führer von Cilli. Erster Untersteierischer Schreibkalender“, katerega izdajajo v povzdigo nemštva v Celju. „Iz teh imen je razvidno, kake krvi da je prebivalstvo Celja. Seveda je marsikateri postal izdajica svoje narodnosti in kriči za nasprotni tabor in se šteje za Nemca bodisi že radi „ljubega kruheka“, ali pa strahu ali pa ljubega miru.“ Ker je stvar res zanimiva, postavimo tudi sèm dotični imenik, kakor ga nam je podal naš list, da se tako očitno pokaže, v koliko da je Celje nemško mesto.

Mestni urad: Z županom vred devet uradnikov; Slovani 4: (Derganc, Ferk, dr. Kočever,

¹⁾ „Celje ima značaj slovanskega mesta.“

¹⁾ A napisi na grobnih spomenikih? — Nu, kakoršno življenje, taka smrt! — Op. pis.

Simonič). Izmed 8 odvetnikov je Slovanov 7 (Filipič, Hrašovec, Sajovic, Sernec, Žurbi, Stepišnik, Vrečko). Izmed 9 zdravnikov je Slovanov 5 (Cipl, Kepa, Kočevar, Premšak, Rogozinski). Izmed 8 pekov je Slovanov 5 (Hojnik, Janič, Rahle, Rakef, Šmarčan). Izmed 4 stavbenih podjetnikov sta Slovana 2 (Dimec, Gobec). Izmed 2 kiparjev sta Slovana 2 (Krašovec, Oblak). Izmed 4 knjigovezcev je Slovan 1 (Sarnic). Izmed 2 tiskarjev sta Slovana 2 (Hribar, Rakuš). Izmed 2 sladčičarjev je Slovan 1 (Petriček). Izmed 2 trgovcev z železnino sta Slovana 2 (Rakuš, Vok & Radakovič). Izmed 2 sodarjev je Slovan 1 (Matasek). Izmed 8 mesarjev je Slovanov 5 (Grenka, Koser, Križanec, Petovar, Rebevšek). Izmed 4 brivcev so Slovani 3 (Kapus, Perisič, Cverenc). Izmed 1 vrtnarja je Slovan 1 (Pražen). Izmed 31 krčmarjev je Slovanov 12 (Kavlič, Koser, Skoberne, Upaj, Matasek, Pavlinc, Perc, Tekavc, Valenčak, Kožer, Petovar, Balant). Izmed 6 usnarjev so Slovani 3 (Jelenc, Lasnik, Zabukošek). Izmed 4 steklarjev je Slovan 1 (Vaclavek). Izmed 13 branjevcev je Slovanov 6 (Keber, Rožanc, Ušen, Balant, Vračko, Cekar). Izmed 5 klobučarjev sta Slovana 2 (Šribar Fr., Šribar A.). Izmed 7 kavarnarjev sta Slovana 2 (Puček, Doberšek). Izmed 2 dimnikarjev je Slovan 1 (Berk). Izmed 13 šivilj je Slovank 6 (Martinko, Kuželik, Regoršek, Repič, Skaza, Toplak). Izmed 23 krojačev je Slovanov 15 (Bucej, Dovečar, Gregorinčič, Hočevar, Jamšek, Jiha, Kmecl, Petrigoj, Selišek, Zabukošek, Žugl, Smekal, Zidar, Tabor, Toplak). Izmed 4 trgovcev z obleko sta Slovana 2 (Dolinar, Vavpotič). Izmed 1 krznarja je Slovan 1 (Kuhar). Izmed 8 slikarjev sta Slovana 2 (Kovač, Trafenik). Izmed 2 modistinj je Slovanka 1 (Zabukošek). Izmed 14 trgovcev je Slovanov 8 (Vanič, Ferjan, Hočevar, Janež, Matič, Pospihal, Balant, Vok). Izmed 2 notarjev sta Slovana 2 (Baš, Detiček). Izmed 3 sedlarjev sta Slovana 2 (Kapla, Pil). Izmed 1 marelarja je Slovan 1 (Kobilca). Izmed 6 ključavničarjev so Slovani 3 (Beneš, Repič, Terček). Izmed 2 kovačev je Slovan 1 (Kolarič). Izmed 29 čevljarjev je Slovanov 20 (Bobek, Celinšek, Dokler, Guzaj, Keber, Kodelja, Kolar, Korošec, Korinšek, Močnik, Murko, Poljak, Pondeljak, Pristovšek, Pikl, Resnar, Strašek, Zupanc, Ušen, Beloglavec). Izmed 2 milarjev je Slovan 1 (Kožer). Izmed 3 vrvarjev je Slovan 1 (Lavrič). Izmed 3 kleparjev sta Slovana 2 (Hošič, Čanč). Izmed 4 tapecirarjev sta Slovana 2 (Jozek, Kapla). Izmed 13 mizarjev je Slovanov 11 (Bračič, Dešnak, Grobelšek, Jerebičnik, Kalan, Kolšek, Krofel, Pirtovšek, Urško, Vrhovšek, Cvetanovič). Izmed 5 urarjev je Slovan 1 (Košir). Izmed 1 pozlatarja je Slovan 1

(Krašovec). Izmed 2 kolarjev sta Slovana 2 (Vračko, Vozar). Izmed 5 trgovcev z vinom so Slovani 3 (Janič, Janež, Jelenc). — Drugih narodnostij so: Regula, pek; Zamparutti, stavbeni podjetnik; Celestin, mesar; Zorzini, Celestin, Szekely, Zamparutti, krčmarji; Chiba A., Chiba Mar., klobučarja; Szekely, kavarnar; Detoma, Passero, slikarja; Costa, milar. — Tako l. 1892.

„To smo le površno posneli izmed stalno bivajočih stanovnikov. Uradnikov niti ne omenjamo, kakor tudi menjajoče obrti in trgovine ne. Človek, če to hladno pregleda, res ne vé, bi se li jezil ali smejal, kadar se povdarja nemški značaj našega mesta . . .“

Ne! Pravimo tudi mi z „Domovino“ 1892. št. 24:

Celje ni nemško mesto.

To vé, vidi in sliši vsak pameten in treznosodeč človek, ki je stopal le nekolikrat po mestnem tlaku celjskem. Temu ne odpomorejo mestni očetje ne s čisto nemškimi napisi (v trgovinah imajo tudi slovenske) ne z najostrejšimi pritožbami na ministerstvo.

Slovenci v Celju se s tem ne dadó zatreti; in to je sedaj spoznala tudi centralna vlada na Dunaju z rzsodbo, da ima celjski mestni urad sprejemati slovenske vloge in jih tudi, kolikor ravna kot politična oblast, slovensko reševati.

V Celju stanuje poleg Nemcev tretjina Slovencev, ki so se oglasili za Slovence. Celje je dalje središče čisto slovenske okolice in v ogromni večini slovenske spodnje Štajerske. -- Naravno je, da se stekajo v Celju večinoma slovenski elementi zlasti o dneh, kadar je večji promet; in gola sleparija je imenovati Celje nemškim mestom, to je mestom, kjer kak drugi jezik nima nobene pravice.

Celje je in ostane za Slovence národno središče; davno že bi bilo to tudi javno prišlo na dan, da vlada ne drži svojega ščita nad umetnim značajem mesta.

Da to umetno vzgajanje tujega elementa v malem mestecu sredi našega naroda ni v prid kulturnim in socialnim razmeram slovenskega naroda, je jasno, in v tem prepričanju nas ne izpreobrne niti javna pohvala baje v svojem nemštvu (:) konservativnih celjskih meščanov. Nasprotno smo trdno uverjeni, da bode z razširjanjem narodne zavesti in brez vladne milosti in pomoči nehala sama ob sebi germanizacija slovenskih elementov; v tistem trenutku pa Celje ne bo niti več mesto z nemškim značajem, — temveč slovensko kulturno in socialno središče.

K temu pomozi slovenskemu narodu Bog in sreča junaška!

(Dalje.)

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

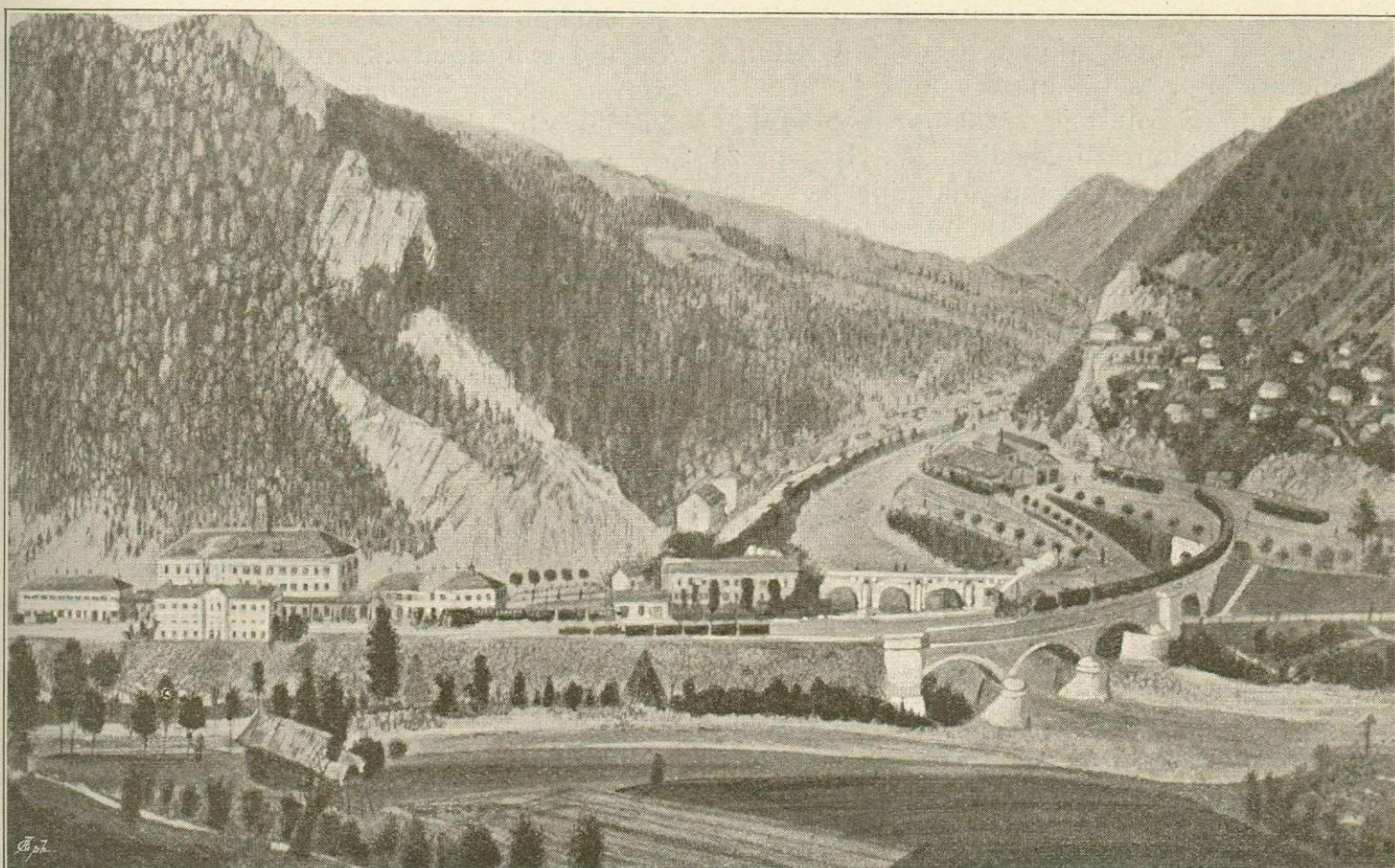
VII. Kje na svetu stoji popotnik?

No, kako si pa določuje zemljepisno lego svojega kraja ali kako se 'orientira' popotnik?

Ko je Nansen s svojim tovarišem Johansenom s sanmi in psi potoval nazaj (od 86. stopinje zemeljske širine) proti Franc-Jožefovi deželi, so mu 12. mal. travna leta 1895. obstale ure ter nista več mogla določiti svojega kraja,

manjkalo jima je sredstva, s katerim se poišče zemljepisna lega, posebno dolžina kraja. Ta nezgoda pa se jima je pripetila zato, ker sta moža, utrujena od težav in nadlog, pozabila ob pravem času naviti svoje kronometre.

Zaradi te nesreče nista mogla dné 6. vel. srpana, ko sta dospela do neke dežele, dosti natanko določiti kraja, na katerem sta bila. V tem naključju je vzrok, da Nansen — po spo-

Zidani most ob južni železnici.

ročilu Jacksonovem — ni vedel, ali je na Franc-Jožefovi deželi, ali ne. Ta negotovost torej ne izvira iz površnosti Payerjeve mape.

O težavi in negotovosti, ki je zadela Nansena in Johansena vsled prenehanja ur, govori Palisa, astronomski adjunkt na vseučiliški zvezdarnici na Dunaju. On pravi: „Moje poročilo velja tistim, ki se čudijo nad tem, da je Nansen, odkar so mu prenehali kronometri, izgubil vso gotovost in vednost, na katerem kraju na zemlji da stoji.

Kdor hoče razumeti Nansenovo zadrego, ta mora poznati pripomočke, s katerimi se popotnik orientira po neznanih vnanjih pokrajinah, posebno med potjo po severnih deželah.

Morebiti poreče kdo: Če ni vedel, kako so obrnjene v ondašnjem kraju strani sveta, zakaj pa ni porabil kompasa ali magnetne igle? Ako se doma zaidem v razprostrtem lesu, ki nima konca ne kraja, nam tudi pomaga kompas. Magnetna igla molí proti severo-zahodu, rep pa molí proti jugo-vshodu. Ko vem, kje leži severna, kje južna stran, vem v najgostejšem in najtemnejšem gozdu kam se obrniti, da grem proti domu. Zakaj bi se ne godilo ob ledenem severu tako?

Kompas že nekaj pomaga, tega ni tajiti, a v visokih severnih pokrajinah bi utegnil zapeljati popotnika, ko bi ga ne primerjal z nebnimi zvezdoslovnimi pojavi. Zakaj? Zato ker kompas

ne kaže po vseh krajih sveta proti severni strani sveta, temveč tudi vstran; in kako ti kaže po tečajnem okrožju, tega še ni živa duša opazovala ter se ondu ni zanašati na magnetno iglo.

Kapitan Ross je našel med otoki severne Amerike otok „Melvil“, na katerem se magnetna igla postavi na glavo. In če bi popotnik dalje hodil krog melvilskega otoka, izpreminjevala bi magnetna igla svojo smer; vrtela bi se s popotnikom vred krog otoka kakor mačka krog sklede vroče kaše; kazala bi proti melvilskemu otoku z onim koncem, ki pri nas kaže proti severu. Čim dalje od otoka Melvila potuješ po arktičnih pokrajinah, tem manj natanko se spoznava omenjeno vrtenje, čeprav se igla obrača z vseh krajev proti melvilskemu otoku.

Kdor bi si hotel pomagati na potovanju z magnetno iglo, ta bi moral nositi v žepu s seboj mapo, v kateri je zaznamovan pokrajine magnetni ‚odklon‘ ali ‚deklinacija‘. Ker pa za severne premalo preiskane pokrajine ni še nobene magnetne mape, mora popotnik sedaj pa sedaj primerjati smer magnetne igle z nebniimi zvezdoslovnimi prikazki.

Pred vsem drugim je treba zvezdoslovno opazovati nebo, če hoče popotnik spoznati krajevno lego.

Kako se torej določuje zemljepisna lega kraja, to je poglavitno vprašanje, kateremu se potovalec po neznanih severnih pokrajinah ne more ogniti.

Zemljepisna lega se določuje na svetu in na mapi ali zemljevidu z zemljepisno širino in dolžino.

Zemljepisna širina je oddaljenost kraja od ekvatorja ali ravnika proti tečaju merjena po kotnih stopinjah poleg poldnevnik ali meridijana. Zemljepisna dolžina pa je oddaljenost kraja od zvezdarnice v Greenwichu merjena po kotnih stopinjah poleg vsporednika.“

A kaj bi se mudili toliko pri prvotnih zemljepisnih pojmi; vedoželjni čitatelji nas vprašajo o sredstvih, s katerimi se med potovanjem določuje zemljepisna širina in dolžina. Torej naj nadaljuje Palisa.

„Oboje: širina in dolžina se določuje najpriložnejše z opazovanjem in merjenjem solnčne višine.

Če položiš srednji prst svoje roke na vodoravno mizo in če nadenj vzdigneš kazalec toliko, da ti opoldne, ko je solnce najvišje, kaže na solnce, tedaj ti kaže kót med prstoma visokost solnca.

Priložneje je meriti ta kót s šestilom ali s ‚sekstantom‘, pa tudi s teodolitom. — Kronometer ti pové, kdaj je poldne.

Na morju se rabi sekstant pri merjenju solnčne višine nad obzorjem. Majanje in oma-

hovanje ladije ne škoduje prav nič temu merjenju, zakaj vsak giblje, ki premakne obzorje, premakne ravno toliko tudi solnce, zato se ne izpremeni kót med obzorjem in solncem. In ta kót — zmerjen o poldne — je visokost solnca, ki jo iščeš in zveš po stopinjah nacrtnih po oboku.

Na suhem, kjer ni tako ravnega obzorja, kakoršno imaš na morju, vliješ v plitvo skledo vode ali pa živega srebra. V vodi vidiš podobo solnca. Če tedaj premeriš s sekstantom kót med solncem in njegovo podobo, pa imaš podvojeno višino solnca.

Sedaj, ko poznaš solnčno višino, najdeš hitro zemljepisno širino, če imaš pri sebi zvezdoslovni koledar, v njem najdeš namreč tedanji odklon solnca od ekvatorja. In tega postaviš zraven solnčne višine v znano jednačbo, pa kar hitro in lahko preračuniš zemljepisno širino.

Pri natančni določbi zemeljske širine je treba dobre ure, ki jo imenujemo kronometer, zato, da ti pové, kdaj je poldne ali kdaj stoji solnce najvišje nad obzorjem. Primeroma se pa pozvé širina tudi brez ure, če ogledovalec zasleduje solnce nekaj dnij zapored ter premeri dotično višino, kadar se mu zdi, da je solnce najvišje. Kar bo danes pogrešil, bo jutri popravil, pa ima poprek zaželeno širino brez ure.

Zvezdoslovci in fiziki pa poznajo tudi drug način za pozvedbo zemljepisne širine, pri katerem ni treba nobene ure. Širina se dá namreč tudi preračuniti iz opazovane višine stalnih zvezd. A tega načina Nansen ni rabil, ker je imel na dotični poti po tečajnem okrožju neprenehoma dan.

Dosti težavnejše je določevanje zemljepisne dolžine; do te namreč ne prideš, če nimaš zraven sekstanta ali teodolita tudi dobrega kronometra. Natančna ura namreč opazovalcu in pozvedovalcu naznanja, koliko kaže ura na zvezdarnici v Greenwichu. Ko so Nansenu ure obstale, zmanjkalo mu je poglavitnega pripomočka k določbi zemljepisne dolžine, zato ni mogel določiti, koliko zemljepisnih stopinj daleč je poleg vsporednika do Greenwichovega meridijana. Kdor pa ima na poti pri sebi natančen kronometer, ki mu pové, koliko je ura v Greenwichu, in kdor ima tudi drugo uro, ki mu kaže krajni čas, spozna, primerjaje ju, koliko ur gresta narazen. Kolikor ur imata razločka, tolikokrat po petnajst zemljepisnih stopinj meri zemljepisna dolžina njegovega kraja. Solnce hodi namreč od njegovega kraja do Greenwicha toliko ur, kolikokrat petnajst zemljepisnih stopinj je med tema dvema krajema.

Odkar so prenehali kronometri, manjkalo je Nansenu neobhodno potrebnega Greenwi-

škega časa ter je bil v taki grozoviti zadregi gledé na vprašanje: „Kje stoji na svetu?“ — v taki zadregi pravim, da se je čuditi, kako se mu je vendar posrečilo, da jo je zadel na Franc-Jožefovo deželo.

Misli si, potrpežljivi čitatelj, da stojiš z Nansenom na severnem tečaju. Ondi traja noč pol leta, pol leta pa dan. H koncu zime, ko se

nam bliža solnce, približuje se tudi severnemu tečaju, zapušča pa pokrajine južnega tečaja. Dne 21. sušca, ko sta pri nas dan in noč jednako dolga, pokaže se solnce severnemu tečaju toliko, da je vidiš nad obzorjem ti, ki stojiš na tečaju. In odslej ne zaide pol leta več, temveč više in više se vzdiguje nad obzorjem, dokler ne pride 21. ali 22. rožnika na nebu do sto-

Pozdrav Nansenove ladije v tromsöskem pristanišču.

pinje $23^{\circ} 28'$. Tedaj doseže solnce svojo največjo višino nad obzorjem in odslej se pomika nazaj, od koder je prišlo, bolj in bolj se bliža obzorju, dokler se ne skrije pod njim za pol leta dne 21. kimovca.

Na tečaju se višina solnca ne izpreminja tako vidno med dnem kakor pri nas od jutra do večera, izpreminja se le z deklinacijo ali s solničnim odhajanjem in prihajanjem. Ti, ki

stojiš na tečaju in ki se oziraš po okolici, nimaš pred seboj naših navadnih štirih strani sveta. Kamor se ozreš po obzorju, povsod gledaš proti jugu. Kako se hočeš torej orientirati ali zavedati se, kje so tukaj razne strani sveta? Kako zveš, kje leži proti jugu tista dežela, proti kateri misliš iti? No, naj ti pa povem, kako. Če imaš pri sebi kronometer, katerega si doma uredil natanko po Greenwiškem času, uteg-

nem ti pomagati, drugače ne. Imaš ga, praviš, in kaže ti, koliko je ura v Greenwichu. Sedaj pa le dobro pazi, kdaj ti tvoj kronometer kaže poldne. Prav ob istem trenutku je tudi v Greenwichu poldne; torej stoji solnce v tistem trenutku v Greenwiškem meridijanu — z drugimi besedami: Kjer stoji solnce, ko kronometer po Greenwiškem času kaže poldne, ondi stoji Greenwich.

Sedaj pa, ko veš, kje je Greenwich in veš po zvezdah, kam se vrti zemlja, pa lahko določiš, kje ležé druge dežele. In da ti dopovem: to, kar tukaj na tečaju velja, to velja primeroma tudi za bližnje tečajno okrožje.

Dokler je Nansenova po Greenwichu urejena ura šla, pozvedoval je Nansen brez težave z njeno pomočjo, kje je Greenwich ter se je sploh hitro orijentiral. Od tistega trenutka naprej pa, ko so mu prenehale ure, bil je brez pravega sredstva slično potovalcu po puščavi, ki je izgubil pravo stezo, katera vodi proti rešilni oazi.

Veselimo se torej, da se je vzlic takim zadregam vendar-le posrečilo Nansenu rešiti se nazaj v domovino.“

Tako smo se sedaj, ko spremljamo Nansena po severnih pokrajinah, nekoliko pomudili tudi pri znanstvenem vprašanju.

Pa ne le Nansen, tudi njegova ladija Fram, katero je 14. sušca leta 1895. prepustil vodstvu kapitana Otto Sverdrupa, dospela je srečno nazaj.

Izpolnile so se Nansenove misli, katere so mu dale povod zapustiti ladijo z Johansenom in prodirati v višje severne kraje, misli pravim, da pomorski tok ladije ne pripelje tako blizu tečaja, kakor bi si želel, temveč, da se ladija nad Franc-Jožefovo deželo obrne nazaj na južno stran tako, da pride v morje med Spitzbergijo in Grenlandijo. In res je ladija Fram zadela nazaj gredé na danski otok Amsterdam, ki leži na skrajni severno-zahodni strani Spitzbergije. In ondi je zadela skupaj z Andréjevo ekspedicijo. Veselje snidenja pa je bila kapljica bridkih skrbij, kaj se je neki zgodilo z Nansenom in Johansenom, ki ju ni bilo na ladiji, — saj tudi še ni bilo nobenega poročila o njuni srečni vrnitvi. Še večje veselje pa je bilo, ko je ladija dospela v norveško pristanišče Tromsö. (Dalje.)

Zagorje ob Savi.

(S podobo na str. 169.¹) — Spisal Fr. Z.)

Če se pelješ po železnici od Ljubljane proti „Zidanemu mostu“, te najbolj zanima divjeromantična soteska med postajama „Sava“ in „Zagorje“, ki je tako ozka, da imata komaj prostora dovolj železnični tir pa Sava, katera je mestoma tako stisnjena, da bi človek kmalu mislil, preskočiti se dá. Na vsako stran pa se dviga strmo skalnato gorovje, da ne vidiš drugam, kakor na kvišku, zraven sebe pa deročo Savo in poleg nje komaj dober seženj visoko ostanke nekdanjega „tovornega pota“, koder je vlačila živina težko obložene ladije.

Dospevši na postajo „Zagorje“ ugledaš visoko, odrto skalovje na vsakem kraju ceste, ki drži od postaje proti dvajset minut oddaljeni vasi. (Glej podobo). Prav verjetno se ti zdi, da si je voda, ki je v davni preteklosti pokrivala vso zagorsko dolino, tukaj siloma (znabiti vsled potresa) predrla kamenito zatvornico in se jela družiti z memo tekočo Savo.

Zagorje je krog in krog s precěj visokimi hribi obgrajena dolina, od koder najbrže tudi ime: Zagorje (= za gorami). Svet je še dosti rodoviten, če ni preveč deževno leto, ker zemlja je zelo ilovčasta. V časih, ko je bila še živahna kupčija s platnom, pridelovali so Zagorjani veliko prediva in platno prodajali Gorenjcem in Notranjcem, ki so je dalje pošiljali na Reko in v Trst. Na bolj vzvišenih in solnčnih bregéh je bilo nekdanj tudi obilo vinogradov, ki jih je pa, kakor pripovedujejo, uničil velik plaz, ki je zemljo in trte s seboj potegnil v dolino. To dokazujejo tudi imena: „Vinje“ (kjer je še sedaj nekaj vinogradov), „Vinji vrh“ in „Zavinje“. Tudi Valvasor pravi, da se je ob njegovem času pridelovalo nekoliko vina ter pripominja, da bi bilo pobožnih ljudij veliko manj, če bi ga bilo več. Da bi bilo pa gledé okusa in moči kôs „dolenjcu“, tega ne bo verjel nihče, kdor ga je že kdaj pokušal.

¹) Po pomoti je prišla na str. 169. slika s podpisom „Zidani most“. Ta slika nam kaže Zagorje; zato prošimo nujno, naj vsak naročnik tamkaj popravi podpis tako-le: „Zagorje ob južni železnici.“ Opis na str. 191. pa se ozira na današnjo sliko na str. 249. Le to se ne vjema z današnjo sliko, da bi se videla župna cerkev sv. Nikolaja. Vidi se pa na levi strani postaja za osobni in brzovozni promet. Hiša pri mostu je šola. V ozadju je tovarna za cement. Na desni strani se proga železniška razdvoji in gre gor proti Celju, navzdol proti Zagrebu. Tukaj je tudi poslopje za rezervne lokomotive in skladišče za tovorni promet, katero se pa več ne vidi na sliki. Vas, ki je na hribu, imenuje se „Mailand“, in stanujejo v njej železniški delavci.

Da je morala biti vsa dolina do Kolovrata nekdanj velikansko jezero, pričajo silne zaloge premoga, okamenele ribe in školjke, ki se pogosto nahajajo ob vodi „Mediji“, visoke, piramidam jednake skale, ki samotež štrlé na kvišku ob cesti proti Izlakam (Piramiden-Thal), ravno tako tudi ime vasi „Na jezeru“ pod sv. Planino. Ko je bilo pa jezero odteklo, vzrastli so baje veliki gozdi, kjer se je nahajala razna zverina, posebno volkovi, kar priča ime „Volčna“ (travnik) in „Volčje selo“ (Podkraj).

Skozi župnijo tečeta dva potoka: „Kotredežica“, ki izvira pod Gamberkom (Gallenberg), in „Medija“, ki se začena nad grajščino „Galleneck“ vsprejemši vase Kolovraški potok. Oba se pod župno vasjo družita v jednega, ki se potem blizu postaje izteka v Savo. Ker imata oba dobro, bistro vodo, nahaja se v njej precēj lepih postrvij, pa tudi rakov (koščakov) se včasih ni manjkalo.

Kdaj so se tam ljudje naselili, tega ne vemo. Po pravljičah in starih listinah soditi, bili so nekdanji kmetje-posestniki „samostojni“ (Freisassen), ki so pa pozneje te svoje pravice izgubili. Tudi iz časa Lutrove reformacije ni znano, ali se je kaj ljudij poprijelo nove vere ali ne.

Župnija mejí na Šentlamberško, Svetogorsko, Čemšeniško in Trboveljsko ter šteje nad 5000 stanovalcev, ki se živé s kmetijstvom; veliko jih pa služi svoj kruh v „jami“ (v premogokopu), v „steklarni“ ali pa v „cinkarni“. Daleč po svetu slovi tudi „zagorsko apno“, ki daje mnogim delavcem zaslužka, pa tudi lastnikom apnenic lepih dohodkov. Kakor kaže „šematizem“, obstoji župnija že nad tristo let; poprej pa je bila združena z Mengiško. Na mestu sedanje župne cerkve je baje nekdanj stala kapelica, znana pod imenom „ravbarska kapela“. Ko so poprejšnjo cerkev podirali, našli so pod zvonikom kamen, ki ima napis (z gotskimi črkami): „Anno 1445 hoc opus finire fecit Andreas Wišek“ in je sedaj vzdán za velikim oltarjem. To je bila menda prva cerkev in zidana, težko če ne, v gotskem slogu. Druga je bila postavljena l. 1640., tretja l. 1786. in sedanja l. 1872., za časa župnikovanja g. Urbasa (sedaj kanonika v Ljubljani). Razven njega ima največ zaslug pri njenem zidanju pokojni Črnuški župnik g. L. Mazek, ki je kot takratni kapelan Zagorski bil duša celemu podjetju.

Sedanji župnik g. J. Gross, ki je ob nastopu župnije našel le prazno zidovje, oskrbel je vso potrebno notranjo in zunanjo olepšavo, da mo-

ramo pač občudovati jekleno vstrajnost župnikovo in pa tudi darežljivost župljanov. Veliko dela je prizadejalo ljudem tudi to, da so ves hrib, na katerem je stala prejšnja cerkev, odpravili, tako, da stoji sedanja, v romanskem zlogu zidana cerkev čisto na ravnem. Po svojem vnanjem licu in notranji opravi se lahko prišteva najlepšim, kar jih je na Kranjskem. Žal —, da je tudi tej cerkvi potres vsekali hude rane.

Za ljudski pouk skrbi trirazredna ljudska šola „pri fari“ in čveterorazredna na Toplici (ime ima menda od toplega studenca, ki tamkaj izvira) za otroke tovarniških delavcev in premogarjev, kamor je v novejšem času tudi glasoviti „Schulverein“ stegnil svoj mezinec.

Lep izprehod se nudi po letu človeku od „glažute“ proti „Mediji“ (po dolini ob potoku jednakega imena), kjer je grajščina „Galleneck“ s „toplicami“ (Bad Galleneck), — oboje last gosp. Al. Prašnikarja iz Kamnika.

Dve uri nad Zagorjem, prav na štajerski meji, na visoki gori, je lokalija „sv. Planina“, kamor prihaja o poletnem času obilo romarjev iz sosedne Štajerske. Bila je že za Valvasorja sloveča božja pot, kjer se je več čudežev zgodilo. (Valv. II. knjiga, str. 8.)

Župnija je štela svoje dni devet podružnic (z všteto sv. Planino), sedaj ima jih le šest: 1. Sv. Duha na Rovih, 2. sv. Janeza Evang. na Vinjah, 3. sv. Urha na Ravneh, 4. sv. Jakopa v Kotredežu, 5. sv. Neže v Bukovju, 6. sv. Marjete na Lokah. — Cerkev sv. Lenarta v „Volčjem selu“ (Podkrajem) so morali podreti, ker se je bil hrib „vlegel“ vsled pod njim izkopanega premoga; cerkev sv. Križa „na Vrhu“ pa ni znano, kdaj se je opustila. O Valvasorjevem času še niso bili zasledili premoga, pač pa V. omenja, da se je nahajala v vasi „Strahovlje“ neka črna, premogu podobna tvarina, ki so jo ljudje imenovali „premogova kri“ (Drachenblut). Premog so začeli kopati že v začetku tega stoletja, zakaj „glažuto“ je zidal „erar“ l. 1803. kot prvo v celem cesarstvu, ki se je kurila s premogom. Leta 1821. pa je prišla v privatne roke in je takratni župnik izgubil pravico do 150 centov premoga, ki mu je bil od „erara“ zagotovljen. Najstarejše matrike segajo do l. 1669.

Za društveno zabavo skrbi telovadno društvo „Sokol“ in „bralno društvo“; nadalje je tukaj „podružnica sv. Cirila in Metoda“ in pa „podružnica kmetijske družbe“. Verne delavce zbira v svojih prostorih sedanji delavski dom, ki ga je poskrbel sedanji g. župnik. Občevanje olajšuje trikratna pošta na dan in brzojav.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za 1. 1896.

(Dalje.)

Zgodovina slovenskega slovstva. III. zv. Bleiweisova doba od 1848. do 1897. leta. Spisal dr. Karol Glaser, profesor pri c. kr. gimnaziji v Trstu. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. — 8°. Str. VII + 176. (Konec.)

č) Dočim je Slomšek zbiral okoli sebe na književno delo duhovnike v svoji škofiji (ki je tedaj obsegala še tudi del Koroške), „združeval je“ baje (kakor smo slišali) Davorin Trstenjak posvetne pisatelje na Štajerskem. No, med temi v naši knjigi omenjenimi „posvetnimi pisatelji“ pa nahajamo — pet duhovnikov, izmed katerih sta res da Caf in Raić pisala ponajveč o „posvetnih“ stvareh. Svetskega stanú je teh pisateljev kakih deset, med njimi — Jur. Vodovnik, ki pa niti „pisaril“ ni . . . Trstenjak pa tudi tu imenovanih pisateljev nikakor ni okolo sebe združeval v dobi, o kateri je govor v tej knjigi; nego to je bilo šele nekoliko pozneje (od l. 1872. sl.) v znanih glasilih svojih („Zora“, „Kres“), kjer so pa sodelovali zopet ponajveč že drugi pisatelji. In v tem poslednjem času se je pač Davorin „vsaj na Štajerskem smel smatirati vodnikom na slovstvenem polju“; preje je bil jeden glavnih sodelavcev Bleiweisovih.

Za Štajerci se nam predočuje, zopet po ločilnem znaku * * * a brez drugega naslova, sedem pisateljev na Koroškem (šest duhovnikov in jeden učitelj), za katere bi pa dosledno veljalo isto, kar je bilo rečeno o dotičnih na južni strani v podobnem položaju književnem, namreč posebno za glavje po pokrajini. — Na koncu vsem stoji pa — Miklošič tam na daljnem Dunaju.

d) „Slovenski Glasnik“ Janežičev je v uvodu dobro označen po vsestranskem „slovstvovanju“ svojem; samo omeniti bi bilo v njem še tudi Trstenjakovo razlaganje o narodnem blagu in Valjavčeve narodne pripovedke. A kot glavni pisatelj tega glasila se imenuje za urednikom-izdajateljem takoj — Josip Marn . . . , o katerem pa zvemo kaj več šele v prihodnjem snopiču.

Pregledavši tako v glavnem vsebino dr. Glaserja „Zgodovine slovenskega slovstva“ v III. zv. do sedaj priobčenem, pomudimo se še nekoliko pri njem.

V pojasnilo in zagovor svoje uravnave piše sestavljalac v predgovoru III. zv. to-le: „Prvotno je bila tvarina urejena tako, da so v vsaki dobi pisatelji bili razvrščeni po strokah; vsled soglasnega ukrepa gospodov ocenjevateljev pa, ki so priznani strokovnjaki, so se pisatelji v vsaki dobi razvrščevali po kronološkem redu.“ Tako namreč

v prvih dveh zvezkih. „V tretjem zvezku, v katerem se opisuje mnogo pisateljev, sem jih razvrstil tudi po kronološkem redu, nekaj pa tudi po pokrajinskih in prijateljskih odnošajih dotičnih pisateljev.“

Kakor smo videli, ta uredba se dr. Glaserju ni povsem posrečila. Postavil je nekatere pisatelje v nepravo kolo ali skupino, nekaj pri drugih knjižnih glasilih in nekaj k drugim značilnim osebam, kakor dotičniki spadajo po glavnem delovanju. — Kako je nastala ta nerednost? Recimo, kar je že nekdo drugi rekel o neki drugi stvari istega našega pisatelja: „Prof. Glaser se bo gotovo sam čudil, kako se mu je vrinila ta zmota v knjigo.“

Za prvi zvezek književne slovenske zgodovine, t. j. do konca XVIII. veka, res da ni bilo kaj zbirati v določene skupine; zato je bil pač najprimernejši kronološki red. Nekaj gradiva v zmyslu prvotne uredbe nam podaje sicer že prva polovica sedanjega stoletja, ki je opisana v II. zvezku; vendar se še tudi sedaj tvarina ne daje lahko razdeljevati po strokah; zakaj razven bogoslovja in jezikoslovja pa nekoliko pesništva je ostalo v naši knjigi mnogo drugih predmetov še skoro povsem neobdelanih. Pač pa so v novi dobi, s početkom srede našega veka ozir. od l. 1848. sem, zastopane v slovenski knjigi tudi ostale znanosti že z znatnimi plodovi. Uredba tvarine po predmetih, obdelanih v književnosti, je pač pregledna, in ako natančna, tudi poučna. To vidimo n. pr. že pri Šafařiku „Geschichte der südslavischen Literatur“ o književnosti slovenski, hrvaški in srbski, dasi je to le prosta bibliografija, a je razvrščena po vsebini knjig, še celo v prvih dobah jugoslavjanske književnosti, za slovensko samo do leta 1832. Znano je tudi, kako uprav strokovnjakom ni ugajala oblika naše bibliografije, ki jo je podajala „Matica Slovenska“ do l. 1891; pa je torej sedaj slovensko knjištvo v njenih „Letopisih“ uravnavao bolj sestavno, ker je tako bolj po godu slovenskemu občinstvu, namreč knjigopis po strokah. R. Perušek namreč pravi (Lj. Zvon XI. 301) o bibliografiji: „Knjige bi se dale n. pr. navajati v abecednem ali pa kronološkem redu. Jedino pravo načelo seveda je sistematsko, znanstveno-homogeno; po njem se družijo vse tiskovine po svoji vsebini v posebne razpredelke.“ No, ako se na podoben način piše tudi slovenske književnosti zgodovina, tedaj se nam v istini kaže takoj na pogled, „na katerem polju književnosti se delavnost kvantitativno razvija“, ter po tem se more tudi povzeti iz dotičnih književnih predmetov, v kateri stroki in na koliko „napreduje duševna kultura naroda slovenskega.“ (177.)

Smotru primerno bi torej bilo, da so v „Zgodovini slovenskega slovstva“ pisatelji razvrščeni po

kronološkem redu, a spisi in knjige da so zbrane v skupine po strokah. Dakako da uprav tu treba, da je dovolj označena pragmatična zgodovina med duševno strujo časa in istodobnimi pisatelji. (Prdgv. III. zv.) No, in v naši dobi se pa že daje nekaj pisati o Slovencev duševnem življenju, kakor se nam zrcali baš v književnih plodovih.

Gledé na važnost slovensk. pisateljev razločuje jih prof. Glaser v tri vrste ter svojo razredbo v knjigi tudi vidno označuje tako, da se „besedilo o najvažnejih tiska z navadnim tiskom, o manj važnih z malim tiskom tkzv. petit, še manj važni pa se omenjajo pod črto.“ V I. zvezku je bil ta namen za dva prva razreda pokvaril črkostavec; v II. zvezku imamo pač tisek dotičnih pisateljev z navadnimi črkami, ozir. s „petit“ in jednega pod črto (Knobla); in isto tako so v III. zv. na razvidu sicer naši književniki v „Olimpu“ in na „zemlji“, no v „spodnjem svetu“ ni nikogar, dasi bi ga pač kateri zaslužil.

Takšna razredba je sicer primerna ter bi bili ž njo prav zadovoljni, — da je le vsekdar dosledna in pravična. Čeprav prištevam dr. Glaserja učiteljem strokovnjakom, vendarle nisem učenec Apella, ki bi vse slepo verjel. Tako vsaj jaz odločno Breznika, Marka Glaserja, Šamperla, Zabukoška, Bezjaka, Juvančiča . . . ne bi prišteval najvažnejšim slovenskim pisateljem; pač pa bi nasprotno Barago in Kremplja pomaknil iz drugega razreda v prvi, vsaj zaradi vpliva njunih spisov, kakor je dr. Glaser sam storil s Staničem; a „Colomonežegen“ in Linhartove „igralce“ bi vsekakor iz navadnega (!) besedila pahnil pod črto. To še vse v II. zvezku. V III. zvezku pak so brez dvojbe vredni, da se stavljajo med najvažnejše pisatelje slovenske: zgodovinarja: Ravnikar Pož., dasi „ni imel znanstvene podlage“, in P. Hicinger, kateri „je rad zahajal v cerkveno zgodovino slovenske zemlje, pa prehajal na posvetno zgodovino in zemljepisje svoje domovine“; zatem učitelja: A. Praprotnik, kateri se je „zanimal ves čas svojega učiteljevanja za vse stvari šolstva, okoli svojega lista zbiral učitelje kakor okoli ognjišča“, ter je v obče v njem „poosebljen lep del slovenskega preporoda“, in M. Močnik, kateri je „marljivo podpiral ‚Uč. Tov.‘ ter je še uspešneje mogel obdelovati priljubljeno tvarino ‚odgojiteljstvo‘.“ Nadalje bogoslovni pisatelji: Janez Volčič, kateri je „mногоostransko deloval v nabožnem slovstvu“; M. Torkar, kateri je „Slovenskemu Prijatelju“ „pošiljal najboljše govore“ cerkvene, in katerega „najvažnejše delo“ je „Življenje svetnikov“; Fr. Kosar, ki je „mnogo let bil zvest sotrudnik ‚Danici‘ in ‚Drobtinam‘ in v njih pisal o raznih predmetih“, a v obče „bil sam jako marljiv pisatelj“; tudi jezikoslovec Oroslav Caf, kateremu je Miklošič „predlagal, da izdasta oba slovar pod imenom obeh“; in še novinar dr. Ulaga, zlasti kot urednik „Slov. Gospodarja“, v katerem je z

„odločno in rezko besedo zagovarjal pravice slovenskega naroda“. — Vsi ti so v dr. Glaserja književni zgodovini tiskani le z malim tiskom, dočim bi jih vsekakor trebalo prikazati v navadnem besedilu. (Pri Štef. Kociančiču je bil pa nekoliko tiskar „škrat“.) Nasproti pak so z navadnim tiskom označeni nekateri, n. pr. P. Podreka, dr. J. Kranjc (ki „ni bil toliko vešč slov jeziku . . .“), katerim bi pač zadoščal „petit“ v slovenski književnosti. Pod črto bi pa šel „Skomarski Jurij“, in z njim še ta in oni „N.“ in „D.“ sodelavec, le bolj „pisar“ in „pevar“, a nikak „pisec“ ali celo „pisatelj“. Vsak na svojem mestu! Istina, kar je rekel že Davorin Trstenjak: „Mi pa smo dolžni ceniti in čislati vsakega narodnjaka, ki je le eden kamen položil na duševni narodni dom, katerega sedaj že več marljivih rok dozidavati pomaga“ (Zora 1872. 24). Toda, vsakemu svoje!

Pisatelju „Zgodovine slovenskega slovstva“ se je tudi oporekalo, da je navajal neprikladne dedikacije nekaterih knjig, ki niso niti za znanstveno stran, in predolge citate ali cele odstavke nekih književnih proizvodov, kakoršni spadajo pač le v „Slovstveno Čitanko“, pa da je podajal tudi preobširne bijografije posameznih, nekaterih še čisto malo važnih piscev. Opustil je torej res one neprimerne posvetitve in izpiske književne, zlasti v III. zvezku. Tudi ni tu več toliko nadrobnih življenjepisov, oziroma stvari v njih, ki nikakor ne spadajo k slovenski književnosti, kakor so bili še v II. zvezku opisani po življenju posebno Kopitar, Čop, Stanič. Nesrečne izjeme v boljšem delu III. zv. so še pač: And. bar. Winkler, kateri pak se nam opisuje ne toliko kot slovenski pisatelj, temveč po svojem raznem in mnogovrstnem, sicer res plodonosnem delovanju kot — c. kr. uradnik; dr. Franc. vit. Močnik, pri katerem se nam pripoveda — o mestih njegovega službovanja, o njegovih učbenih knjigah v nemškem, ital. itd. jeziku in ob učiteljev slovesu; in dr. J. Kranjc, o katerem zvedamo, kako je — kompetiral. Tudi znana stvar dr. Lavriča nima nič posla z našo knjigo; in istotako je nekaj nepotrebnejšij pri Alijančiču, Somerju in še pri katerem drugem. Pač res, marsikateri ni bil tako imeniten „slovenski pisatelj, da bi bil zaslužil tak obširen življenjepis“ (str. 87).

V književno zgodovino vsekako sodijo tudi bijografije. Pač je potrebno, da se omenja, kje je ta ali oni sestavljatelj slovenskih knjig, „župnikoval, učiteljeval“, pa tudi „dociral, tradiral“ itd (Prim. Ljublj. Zvon XV. 237). Kajti iz tega je ob jednem razvidno, v kakšnih okolnostih je dotičnik pisal; ali bivajoč v kmetiški vasi, na gozdnatem hribu in na osami, ali pak živeč v vseučiliškem mestu, poleg bogate biblijoteke in med naobraženci in učenjaki. Po tem takem se tudi laglje razumeva dotičnega pisatelja delovanje in odnosno presoja njegovo delo. Vendar take življenjepisne črtice naj bodo kratke

Simon Robič.

kakor ga ima dotično II. zvezek. Vendar pa bi si želeli samo knjigopisa, brez književnih „virov“ in drugih „pripomenj“, kakoršne nahajamo v II. zv. pomešane med biblijografijo v pravem zmislu. Takšne stvari bi se naj dejale v kako drugo prilogo posebe; sicer nas še tudi moti taka zmes med samimi naslovi knjig in spisov.

Hoteč ogniti se Karibdi zabredel je pisatelj naše književne zgodovine v Scilo. Namesto omenjenih posvetitev in izpiskov nahajamo namreč v navzočem zvezku natisnjena zasebna pisma (liste), namenjena ponajveč dr. Muršecu. Tako mu pišejo: Sparavec o dun. Sloveniji, Orožen o celjski družbi, Kozler o dun. Sloveniji in o slov. zemljevidu, in Miklošič o nar. šolstvu — ti-le nemški; zatem slov.: Caf o polit. shodih in volitvah in za vspodbujajo dijakov, Ciringer o nekem svojem nemškem dopisu, Kočevar o nemških pisarnah, Cigale o prevodu drž. zakonika, Miklošič zaradi „beril“ in slovarja, dr. Jan. Vošnjak, Slomšek in Vodušek o nekih rokopisih šolskih knjig, dr. Vogrin o slov. škofu, Trstenjak o knjiž. društvu slavj., Raič zaradi Vrazove svečanosti, in še drugi o drugih stvareh. Janežič pa govori v listu J. Bilcu o nagradah, jeziku in izdaji spisov; a Bleiweis — častita v pismih Marušiču h godu in Muršecu o zlati maši itd. Razven tega čitamo v tej knjigi tudi poslovenjeni poziv D. Dežmana zoper frankfurtski parlament, in Iv. Trnskega hrv. pesen slavilko Gerti Gomilšakovi... To je pač mnogo nepotrebne robe in tudi brez pomena na tem mestu. Iz onih listov bi se moglo navesti le v posnetkih in samo to, kar spada res k slov. književnosti, ozir. njeni zgodovini; nikakor pa ne sodi, da se cela pisma

in točne (kakor jih ima n. pr. Josip Marn: „Knjiga Slovenska...“).

Da biblijografija spada uprav v zgodovino književnosti, razume se itak samo po sebi; in zato čakamo popolnega popisa knjig na koncu ozir. v prilogi temu in naslednjemu zvezku,

priobčujemo tu doslovno ter zasebne stvari z vsemi izrazi vljudnosti itd. Umestno je to v monografijah, a ne v občni književni zgodovini.

Neka nedoslednost v knjigi se kaže pri navajanju knjižnih glasil, v katerih je ta ali oni pisatelj objavil kak spis, pesem idr. Pri nekaterih se namreč dotični listi, knjige itd. omenjajo takoj in neposredno v besedilu samem; pri drugih pa stojé samo številke kot opazke, pod katerimi šele bodo v prilogi naznačene knjige, novine idr. iste sestavke v sebi imajoče; nekaj opazek je pa tudi zabeleženih pod črto.

Uprav zaradi popolnosti pa tudi treba, da se v občni književni zgodovini navajajo kolikor moči vsi spisi dotičnih pisateljev, a ne da se čitatelji napotujejo na druga jednaka ali podobna dela. Tako naletimo v naši zgodovini (III. zv.) večkrat na opomnjo n. pr.: „Ostale spise v tej stroki gl. J. Marn ‚Jezičnik‘ l. c.“ (str. 97); „O njegovi zapuščini gl. J. Marn l. c.“ (str. 122); „Mnogo raznovrstnih spisov o javnih stvareh, o šoli, o cerkvi i. dr. (Glej Marn)“ str. 124 idr. Saj je občna književna zgodovina spisana uprav tudi zato, da se podaje občinstvu celokupnost vsega književnega dela na jednom mestu, ter nam ne treba iskati pojedinosti na raznih, včasih celo nedostopnih krajih.

Prava je pripomnja o Trstenjakovih „nepovoljnih uspehih v stroki etimologije in stare slovenske zgodovine“; kajti res „samouk ni mogel dokazati resničnosti svojih trditvev“. No vendarle njegova teorija dandanes še ni popolnoma pokopana. — O posameznih podrobnostih v tej knjigi pa dalje ne govorim, n. pr. o nekih maloznatnih ponavljanjih Jur. Vodovnika 38, 142; Fane Hausmanove 37, 141; Gerte Gomilšakove 37, 134 idr.; nego samo le še nekaj malenkostij.

Slomšek je objavil uprav svoj prevod Schillerjeve „pesni o zvonu“. Pl. Javornik je izdal samo troje „Mozesovih bukev“. P. Cizej je bil kurat v (na) Reki (ne v Rečici) ob Savinjski dolini in je poslovenil „Resnice svete vere“. Val. Orožna „njegov“ pesem „To zlato vinsko kapljico“ je zložil Vinc. Novak, župnik na Sp. Polskavi. Pri Macunu bi se naj ona njegova knjiga l. 1883. tudi tako imenovala, namreč „Književna zgodovina Slov. Štajerja“. Istotako pri J. Marnu knjiga, katero je on uredil: „Zlati Vek“ 1863. Majciger je svoj spis v „Slovanstvu“ sestavil poleg Riegrovega „Nauč. Slovnika“. Majarjev časnik se je zval „Slavjan“, a ne „Slovan“. Martin Kovačič (52) pa ni bil „dr.“.

Z blagohotnostjo končujem tu priobčene opazke o dr. Glaserja delu, željno pričakujoč te „Zgodovine slovenskega slovstva“ nadaljevanja.

Andrej Fekonja.

Pogovar

Od pijače, inu ventočejna tega Vina

med enim G: Fajmoštram, inu med šterjim Farmanim, katerih imena so tukej le izmislene.¹⁾

Večkrat so thožbe čez Micha enga kmeta, čez Mica ena Gospodina, čez Lenarda enga Šoštarka, inu čez Mathia enga Oštirja, ali Wirtha k Gospodu Fajmoštru ble pernesene: inu je blu tudi za resnico povedanu, de hiša Mathijova je enu ussakdajne ukupzbiralše teh pijancu; tedei G: Fajmašter, koker en dober pastyr teh sebi izročeneh Dušic začne G: Boga za resvetlejne prossiti, koku be on svoje farmane na Duš ozraviti zamogov. Njemu pade v glavo, on se ima pruti njim prov perjazen izkazati, inu potem na dan svojga godu njuh k kosilu povabiti. On povabe: inu Micha, Mica, Lenard, inu Mathia z vessellam pridejo, G: Boga sa žegen teh špiži skupej prossjo, se h te narichtani mizi doli ussedejo, ter sačno jejsti.

Začetik tega Pogovara.

Lenard. G: Oča! kaj bo dones tok dovgu suša? dones ga moremo šravffati; kir je njuh vesselli dan.

Fajmašter. Nalij Tone glaže s tem starim vinam!

Mathia. My ponovemo, G: Oča! kar smo poprej vošyli, deb ony še tulku leit, kuliku kapelc je vina v glažu, nas vessel, inu zravi regirali, srečnu umerli, inu nas usse skupi v Nebessa perpellali.

Mica. Tok ga morete ussekati, koker jest, de kapelce v glažu na ostane: kaj se vy Možaki dones od vina tok deržte, koker deb vy bli vodapivci? še bodo G: Ozha menili, de vy njim iz serca sreče navošete.

Micha. Ti imaš preveč bessedy, Miza! Spomni, de nisi per Mathiju v Ošterji.

I. Postava.

Pijača nezmasna je sama na sebi pregrešna.

Fajmašter. Micha! jest imam tebi nekaj povedati. En jud je prossov enkrat eniga Kristjana, deb on za jin molov, deb tudi leta Kristjan ratov, pak jud ni neč molov; čez en zait prideta ona dva spet ukup, inu reče jud k vu-

nemu: koku ty moliš, jest zmiram jud ostanem? Kristjan pravi: poid' z manoj kje, boš en staar Ušenice na kojna naložiti pomagov. Jud gre, prejme ta žakl na enimu Koncu, vune na temu drugimu, inu ga od zemle enu malu uzigneta, med tim pak Kristjan spusty; na tu reče jud: jest sam namorem žakla na kojna dijati, pomagy tud ty! tedej odgovory kristjan, tud jest sam z mojo molitvo namorem tebe preoberniti, tudi ty moreš G: Boga prossiti za dar te prave Vjere. Raunu toku moj Micha! se z vam gody: vy ste meni vošili, deb jest srečnu umerov, inu vas v Nebesa perpellov: pak če vy zraven tud napomagate, moja muja sama je zabstoin.

Micha. V kom očmo my pomagati?

Fajmašter. Vy morete pijančevajne zapustiti, inu le za potreba pyti: sicer je moja muja prazna, inu vaše žellje nigdar dapovnene nabodo; sakaj sodba je že skus S. Paula oznanena. tudi te pijanci Kralestvu Božje dosegli nabodo. (1. Cor. 6.)

Mica. Dobru za nas žene, kir leta Apostel le pijance hudo rotly.

Fajmašter. Kaj so tudi med ženam pijanke?

Mica. Tud se nam vinu naopre, zlasti žgajne veliku obrajtamo.

Fajmašter. Kar S: Pismu govory k možem, inu njim prepove, letu zadene tud žene; kir G: Bug je Eva to pervo ženo iz Moža ustvarov; tedej koker pijanci, tok tudi pijanke Božjega Kralestva dosegle nabodo.

Lenard. Jest pak pijanost naderžim za greh: inu aku lih sim jest večkrat trunčen, tok nasturim jest neč hudega

Fajmašter. Pošlušaj moi Lenard prvič besede S: Augustina: s takšno nesrečo se ludji upijanejo, kir menjo, de ta pijanost je le en odpustlive, ali cel' nobeni greh. Ampak zavolo te nevumnost bodo subsebnu ti Mašniki na ta velik dan te Sodbe rajtinga dati mogli, kader ony temu njuh Skerby čezdanemu folku stanovitnu pridguvat nočjo, kaj za ene, inu koku velike hudobije iz pijanost sempridejo. Kateri tedej sodi, de ta pijanost je samu en maihen

¹⁾ Rokopis z navedenim naslovom ima na prvi zunanji strani folio-oblike napisano to-le: *Isthaec Conscriptio clamat ad Dominum suum Sylvestrum Mure Curatum in Kollobrat. 17 CMB 91.* Torej je iz l. 1791., in pisal ga je Silvester Mure (Morè). Pogovor je pisan v bohoričici, a mi smo ga dali natisniti v gajici.

greh, če se nabo pobulšov, inu za same pijanost volo resnične pokure sturov, taistiga bo s tem Sodomitharjam, prešuštvavcam, inu ubivavcam ta večna štraffinga martrala po špričuvajnu S: Paula. (*Serm: 232. de temp.:*) Pošlušaj drugič bessede moje: Kaj stoji v tvoj oblast ena reč za greh deržati? ali pa ne? Videš, my se moremo po Vole Božje zaderžati: inu ne G: Bug po naše Vole; nekar en sledne, govory sam naše Izveličar, nekar en sledne, kater k meni pravy: Gospud! Gospud! pojde noter v nebešku Kralstvu: ampak kater stury volo mojga Očeta. (*Math: 7, 21.*) Vola Božja pak je, de my treznu živemo. Toku On skuz Apostelne je pustov osnanuvati. S: Peter v pervimu pismu zapouduje, rekoč: trezni bodite, inu čujte! (*1 Pet: 5, 8.*) S: Paul na Titusa Škoffa piše: vuči! de te stari trezni bodo: raunu toku te stare žene de nimaju veliku vina pyti; glih viži opominuj ti te mladenče, de imajo biti trezni. (*Ad Ephes: 5.*) Zraven G: Bug očitnu pijanost prepovduje: nekar se z Vinam na upijanite, v katerimu je nečistost, temuč napounité se s svetim Duham! (*ad VI.*) Dallej On žuga tem trunčenim skuz Preroka Izaiasa to preklinovanje: gorje vam! katiri ste mogočne junaki za vinu pyti, inu močni možje za eden drugiga upijaniti! Ja skuz svojga Syna JEZUSA On nas vučy, de my nimamo nigdar trunčen biti: varvite se pak, so bessede Kristušove, varvite se pak, de vaše Serca nabodo z nezmasnost — inu pijanostjo, inu s Skerbmym tega Živleina močnu obložene, de tajste dan čez vas nangelma napride! (*Lucae 21: 34.*) Tedej be my mogli žalostni vuna resnica nad nam dapovna videti, od katere S: Paul na Korintharje piše, opominujoč: napustite se zapellati, sakaj ne te nečisti, ne te malikvavci, ne te pijanci . . . ne te razbojniki bodo Kralstvu Božje possessedli. (*1 Cor: 6.*) Zatu pak čaka na te trunčene, ali pijance vuna žeja, v kateri ta bogate požrešnik jamra, inu prossi: O! Oča Abraham! usmili se čez me, inu pošli Lazarusa, de on pomoči verh svojga persta v vodo, deb on moje jezik rezhladov, kir jest martran bodem v temu plemenu. (*Luk: 16, 24.*) Ampak ta njegova prošna ni bla ušlišana. Tukej S: Chrysostomus to sodbo naredy, inu v eni pridge na Antiochenzarje pové: kir je pijanost, tamkej je hudič: kir so nagnusne bessede, kir je požrešnost, tamkej

hudičy svoi ples derže. Takšna miza je ta bogate požrešnick imov, satu potem on nibiv Gospodar le čez ena Kapelza vode.

Lenard. Ony so me skuz njih govornjene groznu ustrašli.

Mica. Mene pak clu neč; kaj ni terte G: Bug ustvarov? Kaj ni vinu en dar Božje; pokaj bo tedej greh vinu pyti, če se lih upijanem?

Fajmašter. Povej meni Mica! sta fallila Adam, inu Eva, kader ona dva v Paradyžu sta jejdla od sadu tega dervesa te vednost tega dobrega, inu hudega?

Mica. Kajpak de! fallila sta; sej je G: Bug prepovedov: od dervesa pak te vednost tega dobrega, inu hudega ty nimaš jejsti!

Fajmašter. Še povej! smeš ty v petku, inu v Sabbotho brez velike potrebe mesu jejsti?

Mica. Kaj tega nabom jest vedla? jest nasmem zatu, kir je Cerkvena Zapovd v petku, inu v sabbotho se od mesenih jejdy zderžati.

Fajmašter. Prov lepu odgovarjaš, Mica! pak pošlušaj, kaj bode iz tvojeh odgovaru venperšlu! Vunu dervu v Paradyžu je G: Bug ustvarov, inu taistega sad je biv raunu lep, živina je tud ena stvar Božja, inu to mesu en dar Božje; pak jejsti od vunega dervesa sadu v Paradyžu je bilu pregrešnu zatu, kir je blu prepovedanu, tudi mesu jejsti v petku, ali v sabbotho brez velike potrebe je pregrešnu zatu, kir je prepovedanu: raunu toku če lih G: Bug je terte ustvarov, inu to vinu je en Božje dar; vender to vinu nezmasnu pyti je pregrešnu zatu, kir ta nezmasna pijača, inu pijanost je prepovedana, aku lih leta be nabila že sama na sebi ostudna, inu neč hudega, glih koker Lindvern svoi strupene rep, be za saboj naulekla.

Lenard. Neč naupraveš Miza! per G: Fajmaštru, neč; al smo pač v prava Šolla peršli, že vidim; Micha! kaj pak ty misliš povedati?

Micha. Vinu je za nas kmete ena arcnija: de se pak my upijanemo, nam kmetam ni zamyrty; my imamo slabe glave: večkrat pride luštna kompanija: inu vessella tok drugega nimamo.

Mathia. Raunu meni si jo iz uste potegnov: je pač ress, če en gmein Človek še per Vin' nabo vessella imov; tok bode pak naše kmetušku živleine bel pustu, koker vunu teh nekadajneh rogomitu, ali pušavniku. (Dalje.)

Darovi za Marijanišče.

Gosp. Bartol Baltazar, župnik, 5 gld. — Prevzvišeni gospod knezoškof ljubljanski 50 gld. — Gosp. Majdič Peter, posestnik, 10 gld. — Gosp. Malenšek Martin 5 gld. — Gosp. Czermak Ivan, inženir, 5 gld. — Gosp. Normali Ivan, kapelan, 1 gld. 50 kr. — Gospa Josipina Jančar, posestnica, 5 gld. — Gosp. Vrhovnik Ivan, župnik, 2 gld. — Gosp. Gornik Fr., župnik, 3 gld. — Gosp. Nolli

Srečko, klepar, 10 gld. — Gosp. Souvan Fr. Ks. 14 gld. 78 kr. — Gospa Sajovic Serafina, 25 gld. — Gosp. Šturm Martin iz Amerike 2 gld. 40 kr. — Nekdo v dober namen 1 gld. — Pokojnik po gosp. Zupanu Sim., župniku, 10 gld. — Gosp. pl. Trnkoczy Ubald, lekar. 12 gld. — Gosp. Golob Ivan, župnik, 5 gld. 60 kr. — Gospa Kobilca Marija 12 gld. — † Baron Cirheimb Zeno, kanonik, 10 gld.